

K

Összeállító: BELI JÓZSEF

Összeállítás ideje: 1983.

TART.: PÁLYÁZATI ANYAG

29 lap, 29 foto, 2 lap melléklet

23 lap duplum!

Földrajzi mutató: GÖLLE

Évkönyv mutató:

X
XVII

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKOMIS

ATUENCTUE A NA-62/83-as TÉTELE ALÓL.

A./ Archiv fotó

b./ Régi falusi paraszti öltözet. Készült Baranya megye, Mánfa faluban, 1930. évben műkedvelő előadás volt. A fotón: Nagy János, aki született 1906-ban, Mánfán, lakása Mánfa Főutca 52 volt. Sajnos 1976-ban meghalt. A régi paraszti ruhát öltötte magára, amelyben még a 20-30-as években a faluban a parasztemberek ilyen öltözékben jártak. Ing, gatyva vázonszötés, melény szövetanyag, a tarizsnya is vázonszötés, csak meg van festve. Még az 1930-as években Mánfán több parasztember volt, aki ilyen öltözetbe dolgozott kint a mezőn. Sőt ha mentek vásárra, vagy vasárnap, amikor kiülde a ház előtt a kispadra akkor is ilyen ruhában voltak. ./.

Tüjtést: 1970.végeztem.Mánfa faluban.

Jeli József, nyugdíja, 59 éves, Pécs Magyarürögi
ut 118 sz.

-2-

Igazi paraszt ember ha ment a szöllőbe, a pórsházhoz
akkor is a tarizsnyáját vitte, melyben a pincekulcs és
egy-egy üveg volt.Általába a pincihez ugy estefelé
mentek amikor a jóságokat megetették.

A./ Archiv fotó

a./ Házasság és lakodalommal kapcsolatos fotó.
 Mely készült Baranya megye Magyarürögi faluban.
 1938. őszi hónapban. A lakodalom színhelye Magyarürög
 Éger köz 4 sz. alatti paraszt ház. Markó István
 a házi gazda. Leánya Anna ment férjhez. Középen
 menyasszony, jobbra a főlegény, mellette a koszoru
 lány, a menyasszony mellett balra Molnár József
 ürögi lakós, és Szomor Ilona koszorus lány.
 A felvétel a ház udvarában történt. A menyasszonyon
 hosszú selyemruha, fányol, mirtuszbokréta, menyasszony
 virág, ugyancsak a koszorus lányoknál is. Főlegény
 zakóján jobbról szalagosbokréta, fehér diszszsebkendő
 Főfényeknél a zakonak a jobb felől szintén bokréta,
 müvirággal, fehér diszszsebkendő. A fehér cérna kesztyű
 divat volt. Az esküvő kezdődött délelőtt a polgári,
 a jegyzőségnél, és délitán meg az egyházi, a
 teplomi, és másnap reggelig állt a lakodalom.
 Sőt még másnap is ott muládtak a közelebbi
 rokonok.

A fotó készítője ismeretlen, valamelyik Pécsi
 fényképész csinálta.

A gyűjtést Molnár József, Pécs Magyarürögi ut 126
 szám alatti lakósnál gyűjtöttem, 1982 évben.
 Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves, nyugdíjas,
 Pécs, Magyarürögi ut 118 sz.

A./ Archiv fotó

a./ A felvétel készült 1950-ben, Baranya megye Sásd község, paraszti ház kertjében.

A fotón Vicze Józsefné, aki született Péter Éva, 80 éves, romaiktól, htb., Sásd Zöldfa u.14 szám alatt lakó karján tartja dédutokáját Jeli Józsefet, aki annak idején 8 hónapos volt.

A felvétel egy pajtásgéppel történt.

özv. Vicze Józsefné régi paraszti viseletben, hosszú félszoknya, félkötény, bluz, fejkendő, ez volt az otthoni öltözete.

Gyűjtés helye Pécs, Magyarürögi ut 118 sz. Fotót

Vicze Mihály, Pécs Magyarürögi ut 118 szám alatti lakó adta át.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves, nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118 sz.

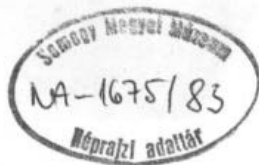
PAPÍR-ROJTA
62-83
M. 12

Somogy Megyei Múzeum
KA-1675/83
Néprajzi adattár

A./ Archiv fotó

a./ Családi élettel kapcsolatos: A fotó készült 1917-ben, Pécssett. Készítette Pátz Hermin, Pcs Széchenyi tér. A fotón Vicze Ilona, aki született 1905. március 26-án, Sásd, anyja: Péter Éva, apja Vicze József/ Mánfa 54 szám alatti lakos, foglalkozása földmives volt, majd tisz. tag, most már nyugdíjas. Mikor készült a felvétel 12 éves volt, római katolikus vallásu. A fotót Vicze Mihály, Pécs Magyarürögi ut 118 sz. alatti lakóstól gyűjtöttem. Gyűjtő: Jeli József, 59 éves, nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118 sz.

A./ Archiv totó

a./ Készült 1932-ben, Baranya megye Mánfa, faluban. Szüreti bál alkalmával. Felvételt, és a fotót készítette Nemes József fényképész Komló. Akitől a fotót gyűjtöttem: Marton Józsefné született Dallos Mária, fotón Balrol látható, ugy a leányok, mint a/ fiuk magyaros öltözékben.

A gyűjtést 1979-ben Mánfán, Marton Józsefné, 59 évestől volt szerencsém, aki lakik Mánfán 50 szám alatt, nyugdíjas, romaikatolikus.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves, nyugdíjas, Pécs, Magyarürögi ut 118 sz.

A./ Archiv fotó

a./ Falusi szüreti pál alkalmával készült a fotó 1949-ben Baranya megye Mánfa községben. A községi kocsmának az advarában. amely ki volt zöld gallyakkal diszítve.

A fotón Nagy Olga, Mánfai lakós, és Farkas Bertalan szintén Mánfai lakós. Magyaros ruhában. Nagy Olga 16 éves, Farkas Bertalan meg 17 éves.

Mindegyik fiatalnak úgy alakult az élete, hogy a községbe maradtak. Nagy Olga férjeztet, kettő gyermeke született. A parsszti életmodal ő is már szakított, Momlon üzemi munkás. Farkas Bertalan sem paraszt, hanem munkás a szénbányánál.

Annak idején ez volt a szokás, hogy minden év őszén a faluban szüreti bált rendeztek, és a fiatalok párban voltak. A magyaros ruhában öltözött lányok virágcsokrot tartottak a kezükbe, és a fiuk meg fokost, diszes gurci-gombos mellényt viseltek. A leánynak a haját nemzetiszint szalaggal kötöték át, és a fiuknak a kalapján meg nemzeti szalaog volt. A fiuk hosszuszáru, huszárszegéjű bokscsizmában. Így igaz, hogy öreg apánk viselt csizmáját huszták fel. Amely évtizedekig száradt a lakásbak a szublatjában, vagy éppen a mestergerendéra szegre felakasztva. Csak nevezetesebb ünnepkor viselték. Így aztán még 70-80 évig is csimzma volt.

A fótót Marton József, Baranya megye Mánfa Fő u. 50 szám alatti lakóstól gyűjtöttem 1978-ban.

Marton József nyugdíjas, 62 éves.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves, nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118.

A./ Archiv fotó

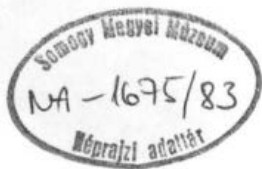
a./ Nagy Olga 10 éves, Baranya megye Mánfai lakós,
első áldozó.
Tiszta fehér selyemruhában. Mirtusz bokréta koszoru a
fején.

Előtte gyoni kellett, római katolikus vallásu.
Lakik Mánfa Fő utca 52 szám alatt. Most 46 éves,
üzemi munkás.

A fótót készítette Nemesi József fényképész Komló,
1940-es évben.

A gyűjtést 1977-ben végeztem Mánfán, Marton József,
mánfai lakósnál.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves, nyugdíjas,
Pécs, Magyarürögi ut 118 sz.

1.

A./ Archiv fotó

a./ Falusi bucsu alkalmával.Készült Baranya megye Oroszlói falusi bucsu alkalmával.A faluban a bucsut minden év szeptember 29-én tartották meg, mert a templom védőszentje Szent Mihály.A fotó készült 1925 szeptember 29. napján.Valoszinü,hogy Sásdon ismeretlen fényképész hívta elő.Helszin:
Oroszló falu, egyik paraszt ház udvarában van.
Jól látható,hogy a kerítés gallyal napraforgó-szárral volt befonva.Zenészek a faluban össze állt fiatalokból volt.A fiatalok egytől egyik paraszt származásu, és foglalkozásuak voltak.Jelegzetes viselet,hogy mindenki fehér inget viselt, és legtöbben nyakkendőt Mindenkin k az erca borotfált.Szokásuk volt,hogy ha készítettek fénykép felvételt a kedvencek,/menők/ középen helyezkedtek el.Az álló férfiak között az ikszel jelölt Vicze Mihály, akitől gyűjtöttem a fotót.Igen csak fájószível adta át.De azért pályázat ra és kiállításra átadta, és azzal,hogy maradjon a muzeum tulajdonába.
Gyűjtést végezte:
Jeli József, 59 éves,nyugdíjas,Pécs , Magyarürögi ut 118 sz.

A./ Archiv fotó

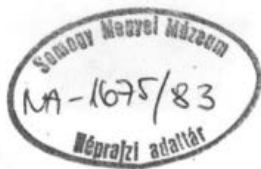
Ruházat. viselet, krepcdesin.

b./ Készült 1939 Abaujsár, jobbról: Sinkovics Sarolta, 10 éves, és balra: Sinkovics Erzsébet 12 éves.

Ilyen ruhában jártak, fodrosruha. Paraszti viselet volt. A fotó Abaujsáron készült. Készítője ismeretlen.

Aban az időben szokás volt, hogy a kislányoknak a hajába fehérszalagot kötöttek. És ha ünnepen v^oltak, vagy ha nyilvános helyen jártak akkor kezökben virágot tartottak.

A fotót Vicze Mihály, annak idején Sásdon lakott családjával, és Sinkovics családdal baráti kapcsolatba voltak. A fotót ajándékban kapták, illetve emlékként. Gyűjtést 1980-ban Pécsen, Vicze Mihálynál végeztem. Gyűjtő: Jeli József, 59, éves, nyugdíjas, Pécs Magyar-ürögi ut 118 sz.

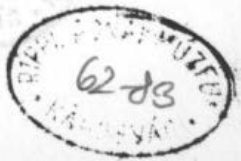

B./ pályázatra készült fotó:

a./ Régi paraszti istálló. Somogy m.
Fonó, Dozsa György u. 24 sz. Felvétel
készült 1961-ben, Motorkerékpáron: Végh
János, aki lakik: Kaposváron, gépkocsi-
vezető, most 42 éves. Lehajtott fejjel:
Jeli Zoltán, aki 7 éves volt. Most már
felnőtt katona viselt ember. fogl: gépész
technikus, 26 éves, lakása: Pécs Magyarürög
gi ut 118. Istálló ajtaja előtt paprika
száritórod, istálló mellett baromfi, és
disznóól.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves,
nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118

A./ Archiv fotó

Készült, Pécs, Magyarürögi ut 128 sz.
 1930-ban. Képen id. Molnár József, aki
 35 éves, volt. A ház udvarában fát-
 a/ fűrészelt. Molnár József 85 éveskorában
 halt meg, mint nyugdíjas szénbányász.
 A fatuskó a fűrészbak mellett, amelyre
 rá ültek-1-2 percet pihenni. Ugy is
 mondták, hogy pipahujja.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves,
 nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118 sz.
 Gyűjtés ideje: 1982. Pécs.

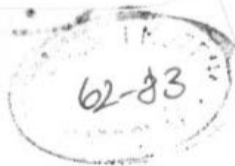
1.

B./ Archiv fotó

a./ 2 db. Készült: 1939. Baranya m.
Egerág falusi teplom. Molnár József,
Pécs, Magyarürügi ut 126 sz. alatti
lakos, mint köműves dolgozott a teplom-
javításakor. A 2. fotón a teplom-tér
látható, 62 éves.

Gyűjtés helye: Pécs, Magyarürügi ut 126
nyugdíjas.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves,
nyugdíjas, Pécs Magyarürügi ut 118 sz.

1.

A./ Archiv fotó

a./ Készült 1948-ban, Baranya m. Tekeres faluban, a tóparton, és az erdőszélen. Fotón Molnár Józsefné, sz. Vastyák Mária, htb., 26 éves, László 2 éves fiával.

Molnár Józsefné szövet kosztümbe, mely egygombos, divat volt annak idején még nyáron is a zokniviselet. A kisgyerek öltönyruhájának a nadrágja hosszú szövetruha. Gyűjtés végezte Jeli József, 59 éves, nyugdíjas, Pécs, Magyarürögi ut 118.

Gyűjtés helye Pécs, Magyarürögi ut 126 sz.

1.

A Archiv totó

a./ Készült, Pécsen, Magyarürögi ut 128 sz. Családi ház udvarában, diófa alatt. 1930-ban.

Molnár Józsefné, aki annak idején 45 éves volt. Ebédet főszötte. A képen csikótűzhely. Munkás asszonyon egyszerű ruha van, kartonanyagból készült bluzm és félszoknya. Fehér fejkendő. A tűzhely alatt a kosárban abrófa. Idősö Molnár Józsefné él, 86 éves, htb., Pécs Magyarürögi ut 128 sz. alatti lakós.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves, nyugdíjas, Pécs, Magyarürögi ut 118 sz. 1982.

A./ Archiv fotó

c./ Állattatás. Készült Pécsen, Magyar-
ürögi ut 128 sz. 1938-ban. "Gyöngyös"
nevű komondor 8 hón poskorában.

Helyszín Magyarürögi falu határa, rét.
Fotó elővivője ismeretlen.

Gyűjtést Molnár József, 62 éves, nyugdíjas
Pécs, Magyarürögi ut 126 szám alatti
lakosnál végeztem.

Jeli József, 59 éves, nyugdíjas, Pécs
Magyarürögi ut 118 sz.

Gyöngyös kutyóim.

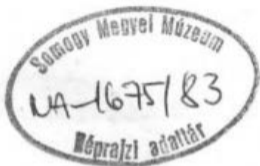
8 honapozkoroibom

1.

A./ Archiv fotó

a./ Készült Somogy m. régi pusztán
a közös udvaron, így nézett ki a régi
cseléd épület. A fotó 1960-ban készült.
Fotón Végh Imréné, volt cselédasszony,
aki később tsz. tag volt. Romai katoli-
kus. Lakott Fónó Dozsa György u. 24 sz.
1980-ban meghalt. Jól látható görcsösen
összeszorított ujjait. A tekintetét láth
ható a mult keserü élet nyomai.
Ismeretlen a fotó készítője.
Gyűjtést végezte Jeli József 1960-as
évben, Somogy m. Fónó faluban.
Jeli J. Pécs M. ürögi ut 118

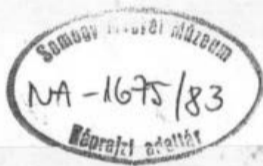

A Archiv fotó

a./ Fotó: készült Pécsett, 1925.

Molnár József, 5 éves volt, anyai nagyanyával együtt. Aki született Farkas Rozália. 1925-ben 60 éves volt. Már régen meghalt. Molnár József, él, 62 éves, nyugdíjas bányász, lakása: Pécs Magyarürögi ut 126 sz.

A gyűjtést végezte Jeli József, 59 éves, fogl: nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118. Gyűjtés ideje: 1982. év.
1 db. fotó.

1.

A./ Archiv fotó

c./ Állattartás: Készült 1950. Pécs Magyarürögi ut 126 sz. A 3 db. fényképen Magyarvöröstarka tehén, 6 éves, napi tejhozama 15-20 liter volt. Háromszor szokták fejni. Készült : Pécs Magyarürögi ut 126 sz. Az egyik fényképen Molnár József és felesége a kisborjuval. Télen volt a felvétel. A mellék épületek: faház, télen, husfüstülésre is használták, valamint gazdasági szerszámok tárolására, szolgáló hely. Gyűjtést végezte: Jeli J. 59 éves, Pécs Magyarürögi ut 118.

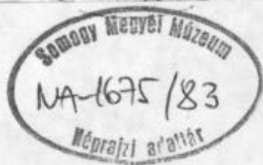
1.

A./ Archiv fotó

a./ Készült 1943-ban, Somogy megye Fotó faluban, a község kocsmá udavarában. Csak annyit tudtam megállapítani, hogy a kislánynak az édesanyja falusi kocsmáros volt, Háninak hívták. Német nemzetiségűek voltak. 1944-ban elmenekültek. A fotó véletlenül maradt Vicze Mihálynál aki annak idején a Fotópusztán lakott. A fotón látható kislány 3 éves lehetett. Szokás volt hogy a kislányoknak a hajukba fehér szalagot kötöttek, és az is, hogy hosszú szárucipőben jártak. ./.

Gyűjtés ideje: 1982. Pécs.

Gyűjtést végezte: Jeli József, 59 éves
nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118

1.

A./ Archiv fotó

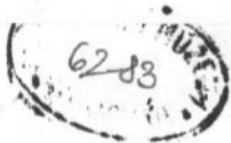
a./ Készült: Baranya megye Sikomdán,
1940.VII.9. Kirándolás alkalmával.

Nyitrai József, és felesége, kislányukkal. Nyitrai Józsefnén, krétésin egészruha, a férjén meg szövetöltöny, egygombos. A kislány egészruhába van, hajába szalag, kokrétára kötve. Mikor készült a fotó Nyitrai és felesége közel 30 évesek voltak. Most pedig 65 évesek.

Bányász nyugdíjas.

Gyűjtés ideje: 1982. Pécs. Végezte:

Jeli J. 59 éves, nyugdíjas, Pécs Magyar
ürögi ut 118.sz.

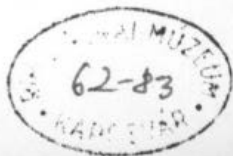
Spirati esoloid

1940. VII. 9.

A./ Archiv fotó

c./ Földmiveléssel kapcsolatosan készült Cseszlovákiában, Gyanuva faluban, gabonacséplés alkalmával, 1939. A villanycséplőgép dobján jobrol Molnár Józsefné, és akkori barátnője. Jelegszetes: paraszti szokás, hogy ha megállnak munkaközbe jobb, vagy a balkezüket csépőre teszik. Gynova falut gyarara lefordítva /Kisrakó/jelent. Gyűjtésem során a fotót Molnár Józsefné adta át, most 56 éves, htb., Pécs Magyarürögi ut 126 sz. alatti lakós.

1. Fotó

A./ Archiv totó

a./ Családi, vallási ünnep, első
áldozás alkalmával készült/1938/
Csehszlovákiában. Vastyák Mária 10 éves.
Falusi ház utcai kerítés előtt.
A kislány tisztafehér selyemtűnében.
Mirtusz-fágyolos koszorúja fején. A
kezében fehér lilium virág, és imakönyv.
Ünnep alkalmával rokonok, együtt vannak.
Ünnepi ebéd volt. Ekkor gyontak először,
és áltóztak. Gyűjtés helye: Pécs.
Gyűjtésemkor Molnár Józsefné a kislány
kori fényképét adta oda. Gyűjtő: Jeli J.
Pécs, Magyarartógi út 118.

B./ A Pályázatra készült fotó. *1 db.*

Régi pusztai cselédházzal.

Helye: Somog megye volt Felsőheténypuszta.

A cselédház az 1890-es években épült.

1945-ig Piarista papi birtok volt, melynek központja Somogy megye Mernye volt.

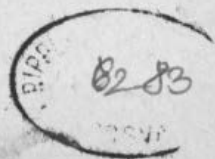
A gyűjtés ideje: 1977.

Felvételt készítette és hívta elő:

Jeli Zoltán fiam.

A cselédházzal a részletesebb leírást is csatolom.

Amikor itt jártunk ezt az egy épületet találtuk.

B./ A Pályázatra készített fotó:

A régi pusztai cselédház. Helye: Somogy megye Felsőheténypuszta, Olina megyével szomszéd határos. Itt van a törökvilágból visszamaradt Sülettvár is. Még most is a földfelszínén meglehetősen találni a maradványait. A ház megítélésem és a bent lakók szerint 1890-es években épült. A ház eredetileg vert földdel készült, az épület homlokzata téglából. Tetőzete szindelyes, zselőzőnyilással ellátott. Ahány kémény annyi család lakta a házat. Az épület csatorna nélkül állt. Gangos volt a ház. 1945 után építették be. A látható bejárattól jobbra, és balra volt egy-egy szoba-konyhás lakás. A közös konyhában volt egy kemence, itt sütötték a kenyeret, de egy-egy alkalommal 5-6 darab, olyan 6 kilósakat is sütöttek. Még két hétig is jó volt a kenyér, hogy a kenyér meg ne száradjon több család a házhoz közel veremben tartotta a kenyeret, amely a földbe volt ásva, olyan 3 X 2 m. nagyságú, mélysége 1 és fél, kettő méter volt. Itt tartották a krumbli, zöldség félét, takarmányrépát. De még a zsirt is, mert más alkalmasabb helye melegben nem volt.

Ugy a közös konyhában, mint a egy egy szobában, volt egy sporhelt, mely táglával volt rakva. A pusztai köművesek a kemence, és sporhelt készítéséhez értettek legjobban. Gazdaságos volt, mert sokáig tartotta a meleget, a lakást is melegítette, de az ételt is melegen lehetett tartani. A sporhelten olyan platni volt, hogy két edényt is rá-lehetett tenni a nyílásra, azon meg 4-5 karika volt. Mindig annyi karikát használtak amekkora volt éppen az edény. A sporheltnek volt egy sütője, melyet rennek is neveztek. A sütő igen csak alkalmas volt arra, hogy ott kalácsot, hust, lehetett sütni és egyéb ételeket melegíteni. A sütő alatt volt egy olyan 60 x 60 nagyságú juk kiépítve, melyet -kucluknak- mondtak, itt lehetett szárítani a láveliket, a -bekészített paprófát. Sőt a -kucluk- arra is alkalmas volt, hogy pár napos csibék, récék ott lehettek. De még a macskáknak is jó volt.

A lakás földes. Sárgafölddel sikálták, vízzel meg-meg öntözték, virágos motívumokkal csifrázták, és cirokseprűvel separták fel.

A cseléd lakásban egy- két ágy volt, szőnyeg, egy asztal, általában 4 szék, lisztesláda, varógép, a falon legtöbb helyen szentképek, gyermek, esküvői, kanonai fényképek voltak a szegre felakasztva. Tájkép, vagy csendélettel kapcsolatos képek nem voltak a cseléd lakásban. Ha volt is egy- két fénykép azok is évenként megtartott hagyományos bucsu alkalmával készült. Nem igen tartották meg az emberek. Hogy mért annak is meg volt az oka, mert legtöbb család egy- egy pusztán rövid ideig lakott. Ezért is mondták a cselédek, hogy még gyümölcsfát sem érdemes ültetni, mert mire termére nőne, már a pusztáról el kell költözni. Közel voltak a cselédházhoz a disznóólak. Az volt a gyakorlat, hogy a házakkal szemben voltak a disznóólak, itt a pusztán minden cselédnek kettőt lehetett építeni, arra alkalmas akácfából. Legtöbb ollat deszkával is beszőgelték. Az olnak a tetején szalma volt. Télen meg az olnak az oldalához trágyát raktak, megvédte a szélről a hitegtől az állatokat. Sajnos volt is járványos betegség, de az ~~ma~~ nem volt akkor meg a télen megfásznak a kisállatok és amikor bejött a jó idő, betegség is felütötte a fejét. Himlő, rüheség, kehesek voltak az állatok. Ha megis maradtak akkor is már nem fejlődtek úgy mint ha egészségesek lettek volna. Ugyancsak a cselédház előtt voltak a baromfiollak is. Itt a pusztán 1930-években szinte olyan cseléd család nem is volt, hogy házi nyulát ne tartott volna. Megérte, mert egy- egy anyanyulnak 7-8 kölyke is volt. Gyorsan fejlődtek. Mikor már két és fél hónaposok voltak lehetett őket levágni. Ez biztosította a hus ellátást. Inkább a nyulakat vágták le, és a baromfiakat meg eladták a Dombovári piacon. Megérte, hogy Dombovára menjenek az emberek piacra, mert nagy piac volt, annak idején igen sok kereskedő volt Dombováron. A környékbeli cselédek és falusi emberek oda jártak. Fejen kézben kellett cipelni a piacra az árut. Reggel korán mentek az emberek és délután tértek hazára piac szerdán, és szombaton volt. A szemes terményt, mint például kukoricát, babot nem csak a piacon vásárolták meg, hanem a helyeskereskedők is, ha nem vásárolták el a cseléd a termény árát, akkor a kereskedő azt pénzben is kifizette. ./.

Ősszel amikor megérett a kukorica, jöttek a városból a kereskedők, főleg a aserepesek, illetve fazekasok és cseréltek edényeket. Sőt terménnyel fizeték ki a borbélyt is.

A cselédház padlása is ki volt használva. Mert mindenkinek a lakása felett volt a padlása, melyet léccel, vagy arra alkalmas csaptató fával elkerítették. A padláson tartották a nagysütő, és mosóteknőket, télen, valamint a szerszámokat, mint például a vellát, ásót, lapátot, zsákokat, meg minden olyan tárgyat amely nem kellett minden nap. Itt tartották a levágott disznóhúst is, amely fel volt füstölve, a közös konyhának a kéményében. A padláson tartott hus nem volt biztonságos helyen, mert az is előfordult, hogy a cselédek is egymásét meg- meg lopták. Sőt a macskák is meg- meg dősmálták a húst. Bizony még olyan is megtörtént, hogy a macska a rudra felakasztott töltelékeket derékban megrákte és leestek a rudról. A padláson parádéztak a macskák, a kukoricában ugráltak. Volt olyan ember aki azt mondta, hogy a szellemek járnak a padláson.

Cselédház előtt az udvaron volt kint a favágító, ott kellett tárolni a fát, és ott is kellett el-apritani. A favágító sem volt bekerítve. A cselédház előtt nem volt kiskert. Esetleg a házháta mögött. De az igen csak kicsi volt, esetleg ha egy 4-5 négyszetméter területű lehetett, de az is jó volt, mert megtermet egy kis zöldség zöldje.

A régi cselédház most Állami gazdaság tulajdona. Itt a pusztán ezt az egy házat találtam a gyűjtésem során. A házat most, illetve amikor itt jártam 3 család lakta. Fejlődés itt is tapasztalható, mert villany van a lakásba. Ujság, rádió, sőt televízió is van. A pusztára egy keskeny kövesút is vezet. Felszabadulás előtt a puszta piarista papoknak a tulajdona volt. A gyűjtést 1977 ben végeztem. A felvételt és a fényképeket fiam Jeli Zoltán készítette. Több néprajzi gyűjtést együtt végezzük.

Pécs, 1983 márc. 10.

Jeli Zoltán
Jeli József
Pécs
Magyarürögi ut 118
7635

Személyi lap

A Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága és a Somogy megyei Művelődési Központ a Hazafias Népfront Somogy megyei Bizottságának támogatásával 1983-as évre, néprajzi és történelmi témában meghirdetett pályázaton részt veszek:

Pályázó neve, és foglalkozása: Jeli József, nyugdíjas, Pécs, Magyar-
ürögi ut 118 sz. Kaposvár,

Gyűjtés helye: Somogy megye, Inámpuszta, Felsőheténypuszta, Kis-
gátpuszta, Fonó falu és puszta. Baranya megye Sásd, Mánfa, Magyar-
szék, valamint Pécs.

1./ Fotók: a./

A./ Archiv fotók: családi, rokoni, baráti élettel kapcsolatosan:

N 41 darab.

b./

N Roházat, viselet, textilal kapcsolatosan: 12 db.

c.

N Állatrattás, földműveléssel kapcsolatos: 3 db.

d./

Fegyveres testület, és személyekkel kapcsolatosan: 10 darab.

e./

Oktatási Intézményekkel kapcsolatos: 2 darab., 1 darab
tabló, melyen 161 személy van.

f./

Tűzvész, Somogy megye Fotópusztán: 1 darab.

B./ Pályázatra készített totók: a/5 darab régi cselédházak.

2./ Családi iratok, keresztlevelek, születési anyakönyvi kivonatok,
házassági anyakönyvi kivonatok; kinevezések: 20 db.

- Békekölcsöny jegyzés: 1 db./1950.IX.29./

- Régi papírpénz: 4 db.

II.

Szöveges pályázat:

N - Savanyó Jóska betyáról 4 oldal, 2 példányban,

N - Sobri Jóska betyáról 6 oldal, 2 példányban,

N - Somogy megye Béndekpusztáról 6 oldal 2 példányban,

- Így kezdődött/1945/Egy hét a Somogy megye Fonópusztán,
folytatása Kaposváron. Kezdetleges rendőri szolgálat: 28
oldal, 2 példányban.

- N - Somogy megye Kisgátpusztáról: 1 oldal 2 példányban,
- Utkaparó/1941/ Somogy megye Nagyberki: 5 oldal, 2 példányban.
- Házatérés/1945/Somogy megye Fonópusztára: 11 oldal, 2 példányban.
N. - A néprajzi gyűjtés tapasztalatai azonoság, párhuzamosság Somogy és Baranya megyében: 3 oldal 2 példányban.

Adatközlők: Végh Imre, 71 éves, nyugdíjas, volt gazdasági cseléd, lakása: Somogy megye Fonó: Dozsa György u. 24 sz. Denesik György, meghalt, disznópásztor volt, lakott Fonó Dozsa György u. 28 szám alatt.

Fónai György 65 éves, tévesz nyugdíjas, Somogy megye Fonó falu. Népfront elnöke. Aki elmondta, hogy ez előtt 45 évvel, milyen állattartás volt a községben. Marton József és Marton Józsefné, Baranya megye Mánfa község 58 szám alatti lakósok, Marton József 63 éves, nyugdíjas, Marton Józsefné 59 éves, nyugdíjas, romai katolikusok. Vicze Mihály, 81 éves, nyugdíjas, Vicze Mihályné született Nagy Erzsébet, 70 éves, nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118 sz., Molnár József, 63 éves, nyugdíjas, Molnár Józsefné, 55 éves, háztartásbeli, Pécs Magyarürögi ut 126 sz. A legtöbb adatot saját személyes tapasztalataim, alapján gyűjtöttem össze. Ha ki mentem a régi pusztákra ott már az idős embereket nem találtam. Igyekéztem a gyűjtés során, hogy ménél több adatot tudjak adni. Így igaz, hogy szívesen is végzem.

- Most jelenleg a régi pásztorokról végzem a gyűjtési munkámat: Hogy milyen volt a pásztorok társadalmi helyzetük, kihajtás, és az állatoknak a legelőről való beszorulásuk télire, az állatok számontartása, őrzésekről, elletésekről, állatok betegségeikről, erről részletesen írok.

- Köszönöm szépen, hogy lehetőséget kaptam, hogy részt vehettem a pályázaton. A múlt évben is részt vettem a pályázaton, állat nevek leírásában.

Pécs, 1983. március 14.

Maradok teljes tisztelettel:

Jeli József
Jeli József
Pécs

Magyarürögi ut 118

7635

S z e m é l y i l a p

Az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra beküldött pályamunkához

A pályázó neve és foglalkozása/tanulóknál osztálya/ Jeli József nyugdíj
Pécs, III. ker. Magyarürögi ut 118 sz. posta irányító szám 7635.

A beküldött pályamunkák címe:

- 1./ Somogy megyei pusztákról, a cseléd világból, a tartalomjegyzék szerint 61 géppelírott oldal, 2 példányban.
- 2./ Somogy megye Kisgátpusztára visszaemlékezés 40 év múltán. /Költözködés, tégláégető, kisgátpuszta, szánhordás, A cigány-asszony halála, Cselédek beszélgetése. Télen a téglaháznál Pusztai főgépezs. Megöltte a szesz. Fadedpó. És két testvér halála. /összesen 35 oldal. 2 példányban.
- 3./ Somogy megye Nagyberki községben 1941 évben szoga gyerek voltam. Paraszt családnál. / 11 géppelírott oldal, 2 példányban.
- 4./ Utkaparó. 1932 ben pénzt talált és annak a történetét mondotta el. És azt irtam le visszaemlékezetből. A történet helye Somogy megye Mosdos község, 6 oldal, 1 példány, korábban már egy példányt küldtem.
- 5./ Tavaszi hazatérés. 1945 május 9-én, 3 géppel írott, 1 példányban, korábban egy példányt már küldtem.
- 6./ Beteglátogatás. Beosztott és vezető között milyen a kapcsolat, azt irtam le, mikor Kalányos István elment a kórházba látogatni. A történet helye Pécs. 1
- 7./ Visszamaradt emlék. Somogy megye Inámpusztán/ 2 oldal terjedelemben, korábban, már 1 pl-t és fotót küldtem.

A gyűjtés helyei: Somogy megye: Szenpéterpuszta, Göllepuzsza, Felsőheténypuszta. Inámpusztá, Somogy megye Nagyberki pusztá, község, Somogy megye: Mosdos község. Somogy megye Kisgátpuszta. Somogy megye Törökkopány község. Történetek ideje: 1930, 1940, és 1945-ig. Személyes élményeim alapján visszaemlékezésből irtam meg. Akikről irtam a dolgozataimról azok már nem élnek...

Az adatközlők/akiktől az anyagot gyűjtötte/személy adatai/~~az~~ név: életkor, foglalkozás, lakhely/, A pályamunkában megírtam akikkel annak idején kapcsolatba voltam. Már azóta meghaltak. Beteglátogatásban irtam Kalányos István. 40 éves, építőipari vállalatnál kömüves, Baranyamegye valamelyik községben lakik, beszélgetés óta nem találkoztam vele. Így a lakóim ismer len előttem.

Résztvett -e a benyújtott pályamunka valamilyen már/járási, tudományos, diákköri, diáknapi, iskolai, Stb./ pályázaton? Ha igen, melyiken és milyen eredménnyel?

Nem vettem részt.

A pályázó további gyűjtési/pályázat/ tervei: Tervem az, hogy amelyet ez évben kaptam 52 sorszám alatt adat lapot, annak alapján a cseléd sorsunkról, elődökre visszamenőleg mindent részletesen megírok. Az adat gyűjtést már megkezdtem a jövő évben, ha egészségem, és az időm megengedi a pályamunkát elkészítem. Olyképen szeretném megírni, hogy a multat és a jelent szembe állítanám egymással.

Milyen központileg szervezett kérdőíves adatgyűjtésben vett részt a folyó évben? Még nem. Ez az eső ilyen irányu gyűjtü pályamunkám. Tovább kívánom végezni, ahogy már említettem.

Pécs, 1980 június 18.

Jeli József Pécs III. ker.
Magyarürögi ut 118 sz.
7635

A fentiekkel illetlen: Lőry Kábeli
Kaposvár, 1980. jún. 18.

Jeli József

2 db.fotó Somogy megye Kisgátpuszta cseléd ház
ról.Készült 1977 ben.Néprajzi gyűjtés során.
Gyűjtést végezte: Jeli József 59 éves,nyugdíjas,
Pécs, Magyarürügi ut 118.
Részletes leírás a pusztáról mellékelve.

2 db.fotó Somogy megye Kisgátpuszta régi gabona magtár,mely az 1940-es években a nyugati szárnya át lett alakítva cseléd lakásnak, látható a foton a kis szemű ablak,inkább szelőzőnyilásnak nézki, mint szoba ablak. Az épület közepén a bejárati ajtó.Az éület előtt megtépázott csonka diófa.Míg a puszta nem esett szét,a most elborjázott területen is diófák voltak.Vélamint a főves utról, a kastély hoz vezető ut szélén fenyőfák álltak.Teljesen megsemmisült.Ezt a felvételt 1980 ban készítettük a fiammal, aki segít a gyűjtésben.Ugy látom,hogy kedvet érez a néprajz gyűjtéshez,utódomat látom a fiamban./ Így igaz,hogy szeretném ha folytatná.

A magtár téglával épült, tetőzete cserép,viz-lefolyócsatorna nélkül.Arra kaptam választ,hogy körülbelül 1900-as években épült.

Gyűjtést végezte: Jeli József,59 éves,nyugdíjas, Pécs, Magyarürögi ut 118.Itt laktunk 1942-ben.

B./ A Pályázatra készült 2 darab fotó.

- Régi cselédházak.

- Hely: Somogy megye, Kisgátpuszta.

- 1945 előtt a puszta báró Edgárd, Stikrád, Gergely tulajdona volt.

- A báró az első világháború után jött Magyarországra, Cáriföldes ur volt. A felesége meg Holland származású.

- A puszta eredetileg 600 hold szántó, és 200 hold erdő volt.

- Jó menő puszta volt. Szerettek itt lenni a cselédek. Több olyan cseléd is volt, itt akik ha 10-15 évig a pusztán dolgoztak és ha szerencsésük volt az állatrattáshoz a közeli falukban, így Szabadiban, Nagyberkiben, Batéban vásároltak házhelyet és arra rá épültek, úgy aztán uradalmi cselédekből szellérek lettek.

- A puszta az 1939 után ruhamosan kezdett szét esni, de csak azért, mert a báró a földeket és az épületeket eladta. Annak idején a környékbeli parasztok egy-két hold földhöz jutottak. Volt olyan vásárló is, hogy több hold földet is megvett. Említem Illés Gyula nevezetű, aki Sásdon, illetve Vásárosdombon volt hentes és mészáros ott mindent eladott és itt a pusztán 50 hold földet, és a fényképen látható épületet is megvette, és hozzá olyan 30 méter hosszú istálot.

- A puszta 1944-ig már teljesen szétesett. Még a báró azt a kastélyt is eladta, amelyben lakott a családjával. Népes családja volt, mert 5 gyermeke volt. Mindegyik gyermeke Kaposvára járt gimnáziumba, sőt a 40-es években az idősebb fia már műszaki egyetemre is járt Budapestre. Bizonyára a báró politikailag tájékozott volt, hogy fokozottan eladta a földeket. Ezt én csak utolag értékelem így. Ezeket azért tudom, mert én is itt pusztai cseléd voltam. Mikor 1977-ben de még utána is jártam itt megtaláltam a régi cselédházakat, ha bár már nem úgy, és nem annyit, mint amennyi volt. Így igaz, hogy a meglévő épületek igen csak el vannak hanyagolva.

A hosszú cselédház, amikor még a puszta létezett ebben az épületben a pusztai gépész, és bognár lakott. A többi cseléd meg Szabadi falu szélén a cselédházakban. Azok az épületek már teljesen át vannak

6283

b.

62-83
KAPOR

alakítva.

- Az épület téglából van, tetőzete cserép zsindely, fényképen is látható, hogy kisméretű ablakai vannak. Nyitott gangos épület. A szobák padlosak, a konyha meg cement lapos. Most üresen áll. A másik ^fotón látható a régi pusztai maktár, amely az 1940-es években át lett lakakítva egy szoba, konyhás cselédlakásnak, mi is itt laktunk, amelyik be van falazva, a másikba meg Topa Mihály pusztai kanász. Ez az épület is téglával készült. Homlokfalon jól látható a magtárnak az ablakai.

Az épületek az 1900-as években épültek. Most az épületek Állami gazdaság tulajdonában vannak. Itt van a Huskominát is.

Ami a szobákat illeti 4 x4-es, a konyha meg 2 x3 méteres, és 2 x2-es kamra. Minden egyes cselédnek volt egy- vagy kettő disznóólla, és közös cseléd tehénistálló. De amikor mi itt laktunk az 1940-es években már csak disztótartás volt. Tehéntartás helyett minden nap 1 liter ~~tej~~ tejárát kaptunk. Ez jó volt, mert volt egy kis pénzünk, mert csak negyedévenként 10 pengő fertájpénzt kaptunk, egész konvenció után, Nyomoruságos élet volt. Mert 16 métermázs gabonát kaptunk, fele búza, fele rozs, 6 méter tűzifa, de az is mindig a legrosszab volt, mert puha fát adtak, nyárfát vagy hársfát. Egy hold kukorica föld is járt, az meg legtöbbször a legsoványabb volt, esetleg ha 15-20 métermázs kukorica ha megtermett. Még a konvencióhoz tartozott, hogy 200 négyszögöl kert^{et} is kaptunk. A közel volt a pusztához, de nyitott volt, és oda bárki is bement. A 2 darab fényképet mellékelem:

Pécs, 1983. február 27.

Jeli József
Jeli József nyugdíjas
Pécs

Magyarürögi ut 118 sz.
7635

Béndekpuszta

Somogy megye, lengyeltóti járás Béndekpuszta 1946-ban széltében hosszában erdő vette körül, így emlékszem vissza.

Január vége felé járunk. Keményen tartja magát Somogy megyében a tél. A higanyszál 20 C° alá is süllyed. Ruházatunk: tányérsapka, hosszú köpeny, zubbony, csizmanadrág, zsiros bőrcsizma. A hideget alig tudtuk elviselni. Felöltöztünk, cicamosakodást végeztünk és kiléptünk a pihenőszobából. A kulcsot a lábtörlő alá helyeztem és folytattuk a szolgálatot. Amyira hideg volt, hogy orrunk szellőzőnyílása is befagyott. Nem panaszkodásként említem, de a tudómet eléggé próbára tette a hideg, s még fokozta a csontig ható köd is, mely vastagon megülte a határt. Az erdei fák ágai egybefonódva csüngtek. Tündérkerthez hasonlóan csilingeltek az ágak, ha a kölyök szél meglengette. Szánkócsapáson haladtunk egymás mellett. Mire Béndekpusztára értünk reggel 6 óra volt. Itt-ott a régi uradalmi istálló kitöredezett ablaktábláiból kiszűrődött a fény. A lakónázak emberei még nem keltek fel. Az épületek is, az emberek is a régiak, de életmódjuk már nem az. Az asszonyoknak sem kellett már korán felkelni, mint régen a cselédvilágban. Be-mentünk az istállóba, melyben inkább lovak voltak, ezek pedig mégsem adtak ki olyan párat, mint a tehének vagy éppen a birkák. Mi akkor úgy voltunk, a büzzel - ami ott terjengett - nem is törődünk, csak meleg legyen. Jót tett az istálló melege, mert alaposan átfáztunk.

Béndekpusztán 1 órát időztünk. Mélyen érződött a volt cseléd-idő. Itt csak kezdetleges volt a változás. Azt észleltük, hogy valami nincs rendjén, mert csak úgy tessék-lássék végezték a jó-

szágok etetését. Nem olyan volt ez mintha a sajátjukban élnének. Kérdeztem Papp Imrét, a volt földosztó bizottság elnökét, hogy miért olyan nyomott itt a hangulat?

- Hát talán azért, mivel sok a beszolgáltatás - mondotta.

- Én ugy látom, hogy nem az lehet itt a baj, hanem az, hogy ezek a becsületes új gazdák nem kaptak elég segítséget a járástól.

- Az biztos, hogy nem kaptunk. Nem is emlékszem, hogy az elvtársak itt jártak volna. Hiányzik a felvilágosító munka is. Mi itt a pusztán csak öten vagyunk párttagok, többségben a nemzeti parasztpárt tagjai vannak. Hát hol kezdjük, és kihez menjünk?

- Ma vasárnap van, kedden már az őrson leszünk. Jöjjön be, s akkor közösen elmegyünk a község pártszervezetébe, ahol Harangozó elvtárral megbeszéljük a részleteket. De bejöjjön ám!

- Ott leszek - ígérte Papp Imre.

- Hát akkor a legközelebbi vizontlátásra.

Mihálykó őrmester: én nem sokat értek az állatgondozáshoz, de annyit azért láttam és tapasztaltam, hogy itt a pusztán az emberek úgy élnek még, mint a volt cselédek.

- Majd megváltozik! Nem maradnak ezek sem magukra. Én mindent el fogok mondani Harangozó elvtársnak. Ha ő nem tud segíteni, akkor ott vannak a járás vagy a megyei elvtársak.

- De hát Jóska! "i közünk nekünk ehhez? Mi az, hogy jelezni kell az elvtársaknak!

- Ha kijönnek, s látják, hogy Béndekpusztán mi van, biztos azonnal megadják a segítséget a rászorultaknak.

- Ja, persze, csak most kapcsolok, maga is cseléd volt.

- Igen, az voltam és ezért is támogatom őket. Tudom, ha a segítséget megkapják jobban dolgoznak, jobb lesz a hangulat is.

Közben megérkeztünk Somogytur községbe. 9 óra van, s még nem reggeliztünk, méltatlankodott az őrmester, majd ha végzünk a második falopés ügyben, ha mást nem, süttetünk tojást, mellé pár falat kenyeret harapunk, s már is elmulik az éhség - mondtam. Láttam, nem nagyon tetszett neki az elhatározásom.

Somogytur-Somogybabod községekre pontosan ráillett, hogy dunántuli dombos vidék. Még száraz időben, a földes uton csak el lehetett menni, de csapadékos hónapokban kinszenvedés volt a mezőkön járni. Erős, hideg, nyerítő, gyilkos északi szél fujt, ahogy gyalog csusztunk-másztunk a terepen. Bizony, sokszor elkerítettük, hogy inkább születünk volna majomnak, mint embernek. Egész vasárnap zokszó nélkül nyomoztuk az ügyeket, a történetek kivizsgálását. Minél több időt töltöttünk egy községben, vagy valamelyik lakóterületen, annál több információ birtokába jutottunk. Egy alkalommal súlyos testi sértés ügyben nyomoztunk. A szálak vöröshegyi szőlőhegybe vezettek. Igen nagy területet kellett bejárni, mire a keresett egyént sikerült fülön csipni. Hát ez már így szokott lenni a nyomozásnál. Jönni, menni, puhatólózni kell. Az emberek nem mindig segítettek bennünket. Gyakran csak fondorlat útján tudtuk kideríteni a valóságot. Az egyik gyanúsítottal elmentünk a rendőrpihenőre. Az ügy nézett ki mint egy tyukól, berendezve sem volt. Ezután átmentünk a községházára, az meg be volt zárva. Órákig kerestük a kisbirót, de nem találtuk. Ha el tudtuk volna valamiképpen csipni a községi birót, bizony megkapja a neki kijárót, a válogatott magyar tájszólásos kifejezéseket. A kihallgatás lebonyolítására maradt a pihenőszoba.

Nem volt alaptermészetem, hogy bárkit is megbántsak em-

beri méltóságában, de nekem sem voltak drótkötélből az idegeim. Előfordult a természetes, kézzel fogható bánásmód. Bevallom sok esetben siker is koronázta. A súlyos testi sértéssel gyanúsított férfi is elismerte cselekményét. A kihallgatás után elmondta, hogy itt a községben és a hegyben több olyan dolog van, amiben még rendet tudnánk csinálni. Például: Ponty Pista bácsinál lakik két adakozó természetű 20-25 év körüli nő. Másképp uraim nem tudom nevezni őket, mint "K-k", nagy szajhák. Ahogy hallottam a tél beállta óta itt tartózkodnak és a férfiak oda járnak. Hogy honnan kerültek az öreg Pista bácsihoz nem tudom. Az egyszer biztos, hogy az öreg is nagy nőcsábász. A vén betyár úgy látszik, hogy még nem tombolta ki magát, pedig már két hetest ír le. Pista bácsit a szőlőhegyben igen sokan ismerik, könnyen megtalálják uraim. Még csak annyit, hogy igen súlyos verekedések is történtek ott. Azt beszélnek, hogy igen szépek a nők. Az egyik szóka, a másik meg olyan közepes termetű fekete. Kivánatosak, mert átlátszó ruhában tartózkodnak a lakásban. Ugy mondják, hogy mindenüket lehet látni. Mindegyik nőnek külön helyisége van, ahol fogadják a férfinépet, úgy is lehet mondani, hogy a palikat, kurafikat!

Az elmondottak kíváncsivá tettek bennünket. Már úgy este felé ballagott a nap, de nem volt sötét, amikor elindultunk. Azonban mire a szőlőhegybe kiértünk öreg este lett. Nem kellett három családnál többhöz bemennünk, már tudtuk hol találjuk a Pista bácsit. Az épület egymagában állt, nem volt más melléképület közelben, szőlő és gyümölcsfák vettek körül. Érkezésünk váratlanul hatott. Éppen az volt a jó. Beléptünk az előtérbe. Mihálykó Sándor őrmester haláli komolysággal kérdezte, hogy kik laknak az épületben? Két nő lépett elénk. Valóban olyan átlát-

szó ruha volt rajtuk, hogy mindenüket jól ki lehetett venni. Bizony kívánatosak voltak. Nagyon erősnek kellett lennünk ahhoz, hogy ne kezdjünk ki velük. Csak az tartott vissza bennünket, hogy rendőrök voltunk. A meglepetéstől inkább csak bámultunk. A szép szőke, magas nádszáldereku az őrmester bajtárshoz simult és kacérkodott vele: ugye, hogy szép vagyok? Ezért is lettem könnyüvéru, a tehetséges fiuk jöhetnek is. Mert vannak kis buták is, még ugy vannak ahogy megszülettek, csak elkenik és lesütik a fejüket. Hát ilyenek ezek a szüz falusi legények! Nem erőszakosak.

- Na, most már elég volt a fecsegésből. A bejelentőlapot kérem! A fekete nő mondta: az van, csak nem ide szól, hanem Balatonlelélére. Itt egész jól megvagyunk a Pista bácsinál. Ugye öregem?! És megcsókolta a homlokát. Pista bácsi elmosolyogta magát és csak annyit mondott: én most fiatalember vagyok, a kis fekete másé nem is lenne, mint csak az enyém. És megfogta a nő derekát.

- Ma este jönnek-e legények? - kérdezte az őrmester.

- lehetséges, de csak ugy 8-9 óra között, mert akkor mennek ki az istállóba feküdni, azután szöknek ide. A nős emberek is azt csinálják.

- Mennyit fizetnek?

- Mindig különböző. Egy-két forintot, azután hoznak tyukot, tojást, még olyan is volt, aki kolbászot, zsirt is csomagolt. Habár kértem, hogy élelmet ne hozzanak. A legények azt mondták, hogy nincs pénzük. Megsajnáltam őket és elvettem az ártatlanságukat! Lehet, hogy nem hiszik el, de a minap egy olyan 16-18 éves babaarcu legényke volt itt. Éppen vacsoráztam tojásrántottát, megkínáltam, jóétvággal evett. Amikor felállt az asztaltól megcsókoltam. Láttam, hogy hegyesedik a nadrágjából, megfogtam,

csak sziszegett mint a napon kikelt gyík... és eltávozott. Hát ilyen butácskák még a szüzek.

Még ott tartózkodtunk, hirtelen erős hóvihar támadt. Ugy nézett ki, hogy ottrekedünk az éjszakára. A fekete kisasszony már kezdett is koketálni. - Ugye szakikám itt maradnak? kérdezte kacér mosollyal.

- Nem tudom! Őrmester ur a parancsnok - feleltem.

- Maradjanak, ne menjenek el! - kérlelte az őrmestert. Olyan régen voltunk már ilyen biztonságban! Mert mióta itt vagyunk rendőrök nem jártak itt! Pista bácsi halkán megjegyezte: - bár most se lennének itt az urak! Gondoltam, hogy az öreg kéthetesnek milyen igaza van. Hogy megyünk le a faluba ilyen kord időben? Ugy 23 óra lehetett amikor az idő mégis megemberelte magát. A nőket összecsomagoltattuk és lementünk a községházára. Ott vártunk reggelig amíg beszélni lehetett a kapitánysággal. Hétfőn délelőtt a kapitányságról kiérkezett a kocsis. A szőlőhegyi szépségeket bevitték, onnan pedig a megyére továbbították. Az orvosi vizsgálat megállapította, hogy négykeresztes volt a vérük. Bizony, jó ha az ember ura saját magának, s nem áll meg a józan ész. Mondtuk is egymás között.

Jeli, 1983. febr. 26.

Jeli József

Kisgátpuszta

Ezen a pusztán a sorsforduló előtt gazdasági cséléd voltam. Mikor itt jártam ezt láttam, és régi rossz emléket tépett fel bennem.

Még állnak a régi cselédházak, a magtárból átépített egy szobakonyhás lakások. A régi kis üvegszemű ablakok deszkával vannak beszegelve.

A puszta nyitott sirgödör volt 1945-ig. Az utszélen kidőlt keresztfa. A puszta épületei behunyt semmel, nyitott szájjal, fáradt tüdővel ásítózik. Ugy látszik, hogy az új gazdájának nem kell! Pedig a felszabadult puszta a miénk.

A hervadó puszta jószívű. Nyitott az emberek előtt. Lomtalanok az öregfák is. A fákról nem kell már cseléd koldusbotot vágni. Itt már az új, fiatal fák adnak pihenő árnyékot. Idetévedt látogató csak megnézi az örökségünket, nem veszi le a kalapját, mert köszönés nélkül érkezik és távozik.

A puszta földje termő. Nincsen most alatta romlandó, mint valamikor. Szép a táj, csak kár, hogy el van hanyagolva. Üresen áll az épület. A pusztító viharban egyedül háborog. A puszta ragaszkodik az emberekhez.

A puszta szélcsendes óráiban megszólal, és susogó hengen elmondja, hogy árva. Mikor itt jártam 40 év múltán megismertük egymást.

A puszta öreg teste sebes, de már nem fertőző! Gondozásra vár. Felkiálltott a puszta: Emberek, itt vagyok, nem megyek máshova, tiétek vagyok, nem az uraké!

Pécs, 1983. febr. 10.

Jeli József

JELI JOZSEF

7635, PÉCS

Magyar-irogi ut
118.

62-88
HÁCSVÁR

Savanyó Jóska

II. Szöveges pályázat

5. alpont alapján, a betyárvilágról

Somogy megye Hács községben 1946-ban egy alkalommal Jancsikics János 96 éves aggastyánnal Savanyó Jóskáról beszélgettem, aki a következőket mondotta el róla.

Savanyó Jóska a betyár, szépszál, derék ember volt, haja, szeme barna volt, pörge bajuszt viselt. Télen, nyáron csizmában járt. Mindig tiszta ruhában jelent meg. Egyenes testtartása a lóháton még szebben mutatott. Kellemes, barátságos volt a megjelenése. Egy helyben nem sokáig tartózkodott, mert állandóan keresték a pandurek. Még fiatalember korában a Balaton környékén fordult meg leggyakrabban. Savanyó Jóska a betyár, nem egyedül járt, vele voltak társai is: Pityerész Bandi, Madarász és még sokan mások. Én többször is találkoztam a betyárvezérrel. Nem szeretett sokat beszélni, inkább csak hallgatott, vagy kérdezett. De a kérdései is olyanok voltak, amin az ember bizony nem igen ismerte ki magát. Nagyon óvatos ember volt. Szerette a szép fehérnépet. Azt is beszélték a falubeliek, hogy még Budapestről is eljöttek az uriaszonyok hozzá. Rá is fizetett lehaságára, mert betegséget is összeszedett.

Béndekpusztán a földbirtokosnak volt egy szép szobaleánya, Katicának hívták. Savanyó Jóska szerette a leányt, a leánynak fiugyermeke született tőle. A földbirtokos ezt megtudta, a leányt elbocsátotta. A betyár Katicát és a kisgyereket /akit Jóska névre anyakönyveztek/ a Gyugy községhez tartozó Pók-hegyben lakó Beke Andráshez helyezte el, s busásan megfizette, mert volt pénze, hogy a szeretője ott lakhatott.

Valamilyen uton-módon Savanyó Jóska tudomására jutott, hogy a béndekpusztai földbirtokos Szőlősgyőrökben az egyik uri családnál tartózkodik, ahol késő éjszakáig szórakozott. Savanyó Jóska megleste, hogy a földesur

mikor indul haza. Lóháton vágatott a hintó elé, megállásra kényszerítette a parádéskecsist.

- Savanyó Jóska betyár vagyok! A Katica szeretője és a kisgyerekek apja!

A földbirtokos minden vonakodás nélkül a zsebébe nyult és a pénzét akarta átadni.

- Nekem a pénze nem kell! - mondotta a betyár, hanem azt akarom, hogy Katicát és a kis Józsikát fogadja vissza a kastélyba. Ha nem, akkor 3 nap múlva jövök és betyár módon leszámolek. Még csak annyit, hogy ha erről a találkozásról beszél, egyik éjszaka eljövünk és kellemetlensége lesz! Tehát 3 nap, ne felejtse el uraságod!

Savanyó Jóska nem nézte le a szegény embereket, sőt azokat segítette. Ezt a történetet én úgy tudom elmondani, ahogy a testvérem, Erzsébet mondotta, hogy korán reggel Gyugy községből Pisti fiával - aki annak idején suttyó kölyök volt még, gyalog mentek Lengyeltótiába a vásárra. Utközben véletlenül összetalálkoztak Savanyó Jóskával, a híres betyárral. Nagyon megijedtek, amikor azt kérdezte, hogy hová mennek? Őszintén megmondta a testvérem, hogy vásárra és szeretne venni egy fejőstehenet, de kevés a pénze, így öreget keres a pénzéhez mérten. Hogy milyen pénz is vót akkor, arra már nem is tudok visszaemlékezni. De azt tudom, hogy Savanyó Jóska 40 pénzt adott a testvéremnek, és az előhasu üszőt vásárolt. Bizony a testvérem nem tudta megállni, hogy el ne dicsekedte volna, hogy kitől is kapott pénzt. Ezért és hasonló tetteiért is szerették a szegény emberek.

Kérdeztem - milyen volt a betyár öltözete? - Pásztorszür, azzal terítette le a paripáját, fehér hosszú rejtős gatyá, magas tetejű kalap, nem nagy karimájú, széles fekete pántlika volt rajta, diszés zsinór, fehér vagy fekete inget viselt, mindig csizma volt a lábán. Forgópisztolya volt, 2-3 is lógott az oldalán. Ha beszélt valakivel, csipőre tette a kezét és úgy fitogtatta fegyvereit. Ha a vármegye pandurjai keresték, kint a szabad-

ban rejtőzködött el. Paripája mindig mellette volt, a kantár szarát a lábára csatolta. Olyan leva volt, amely úgy be volt idemitva, hogy melléfeküdt és a szeles időben védelmet is talált paripája mellett.

Savanyó Jóskának mindig fiatal csikóparipája volt. Ő választotta és törte be 2-3 éves korában. Kint a legelőn mindig azt választotta, amelyik éppen megtetszett neki, helyette a régi levát otthagya. Ha a paripája megsebesült tüzharcban - mert bizony az is megesett - valamelyik csikósnak átadta. Ha a lába megsérült, lelőtte, nem hagyta szenvedni. A fiatal csikót sok mindenre betanította: hűségre, koplalásra. Más ember nem adhatott a levainak takarmányt. Láttam, amikor gyepüt, sövényt, kerítést átugorni tanította a levát. Nagyon önfejű ember volt, amit kieszelt, ha törött, ha szakadt végrehajtotta. Megtanította a levait, ha kint voltak a szabad ég alatt és bármilyen állat vagy ember közeledett, azt gazdájának jelezze, de mégsem kényeztette az állatot.

Majd az idős aggastyán így folytatta elbeszélését. Egyik téli estén egész későig elmaradtunk a komámmal a somogyturi földesuri erdőben, ahol fát vágunk. Amikor a favágást abbahagytuk, gondoltuk talán akad valami négylábu a puskacsőre. Sikerült is egy jól megtermett szarvast löni. Az állatot félrehúztuk és igyekeztünk a fogatért haza. Egyszer csak a sötétből egy erőlyes férfihang szólt ránk, "kik vagytok?"

- Parasztok!

- Nevetek?

- Jancsikics János, Hagyó István - mondtuk éppenséggel nem elég férfiasan - pedig mi sem voltunk éppen üres kézzel és javakorabeli emberek is voltunk.

- Közelebb! Fel a kezekkel!

Azt tettük, amit mondtak. Az utolsó szava az volt, hogy nem találkoztunk! Dehogy is árultuk volna el. Később ugyanis megtudta volna. Mire visszamentünk a betyár már nem volt ott. Erről még a családuknak sem mertünk beszélni.

Később mi történt a betyárral? - kérdeztem János bácsitól.

Hát kérem, hallottam azt is, hogy a vármegye pandurjai mégis csak elfogták a Balaton környékén és börtönbe vetették. Onnan kiszabadult, de utána már nagyon keveset lehetett róla hallani. Az utolsó évben Balaton mentén egy barlangban rejtőzött el. A sok fázástól a betegség mind jobban elhatalmasodott rajta és így saját fegyverével oltotta ki életét. Hogy a Balaton környék melyik kőbarlangjában halt meg, azt Jancsikics bácsi pontosan nem tudta megmondani.

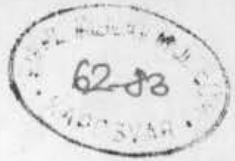
Pécs, 1883. febr. 15.

Jeli József

Jeli József

Pécs

Magyarírói
ut. 118.

A.

Sebri Jóska

II. Szöveges pályázat.
5. alpont alapján készítettem, a betyárvilágról.

Dédnagyapám, Jeli György, nagyapámnak, Jeli Józsefnek, Sebri Jóska Semegy megyei híres futóbetyárról, - akit személyesen ismert - ezeket mondta el:

Sebri Jóska, híres betyár, közepes termetű, izmos, vállas, haja szőke, szeme kék volt. Pörge bajuszt viselt. Télen-nyáron csizmában járt. Változatosan öltözött. Ha a körülmények úgy kívánták, földesurnak, főszelgabirónak, papnak, kereskedőnek, patikusnak adta ki magát. Csak később tudták meg, hogy S e b r i Jóska volt a hivatlan látogató.

A betyár olyan jól tudott levagelni, hogy nyereg nélkül is kiválóan megülte a paripáját. Kellemes, közvetlen, barátságos, megnyerő volt, a nyílt beszéde, őszinte emberi tulajdonságot mutatott.

Dédnagyapám mint pászter Sebri Jóskával gyakran találkozott. Legtöbbet Semegy megye bárdibúki, lipótfai, kapesmérői, a szemajemi kecsmákban, valamint kint a legelőn disznók őrzése alkalmával. A bejtárja csak azt tudta, hogy a betyárral beszélt, de hogy mit, azt csak a betyár és dédnagyapám tudta. Ha valaki azt megtudta volna, amit ketten beszéltek, a betyár nem lett volna kiméletes, titkot dédnagyapám be is tartotta. Annyi pénzt nem tudtak volna neki adni, hogy a betyárt beárulja a hatóságoknak.

Nagyapám így mesélte tovább: a betyár lóháton járta a környéket.

- Miért csak egyedül járt a betyár?

- Azért, mert amikor voltak társai, akkor gyakran kézrekerült.

A társai nem voltak szívósak, ha egy kicsit a pandurek megszerítették, megcsavarták a nyakán a kötelet, mindent amit csak elkövettek, azt elmondták. Egyedül érezte magát biztonságban. Azt többször is mondta, hogy csak

az a megbízható titek, amelyet egy ember tud. Ha már egy másik ember is tudja, az már nem titek. Ha mégis talál az ember egy barátot, aki megbízható, azt is gyakran ellenőrizni kell! Még kell győződni, hogy titektartó-e? Ezt még a szerelemre is értelemezte a betyár.

A betyár nagy területen mozgott, volt úgy is, hogy egy év múltán találkozott vele. Hiába is kérdezte, hogy hol volt. Nem válaszolt. Elterelte a beszédet, másfelé.

Hol találkozott legtöbbször a betyárral?

- A bárdibüki, lipótfai kiskecsmákban.

A betyárnál mindig volt lőfegyver, nem is egy, sőt a határban is elrejtett. A lőszer nála volt. Széles börmellénye volt, abban tartotta a lőszert. Ha idegen helyen volt, a mellényét még akkor sem vette le, ha lefeküdt aludni. Nagyon kevés beszédű volt. Inkább csak kérdezett. Azt nem szerette, ha őt kérdezték. Ha adott is választ, az is olyan volt, hogy azon nem lehetett eligazedni. A betyárnál mindig volt pénz. Született uriembernek nézett ki.

- Hol evett a betyár?

- Megbízható kecsmáreseknál. Nem volt válogatós. Ha módjában állt, akkor rántott levest, és le-15 tejából készített rántottát. De addig nem evett az ételből, míg a készítő nem evett belőle. Vizet és ha folyóbert ivott, itt is óvatos volt, mert akiktől kapta az italt, annak is kellett vele együtt inni. Betyár annyit seha nem ivott, hogy részeg lett volna. Jó eszű ember volt. Nem is emlékezett arra, hogy valaki is tulajárt volna az eszén. Mikor találkoztunk, azt mondta: "Gyuri! Nem találkoztunk, nem ismerjük egymást!" "Dehogy is találkoztunk," - mondta a dédnagyapám.

- Milyen embernek ismerte a betyárt?

- Szerette a szép fehérnépeket. Az volt a szokása, hogy ha a kecsmá-
hoz érkezett, előtte három lövést leadott. Várt. Csak akkor ment be, ha a kecsmáres mondta, hogy tiszta a levegő. Semmiféle üzenetet mástól nem fog-

dett el. Azt a kecsmáresek is tudták. Betyár a levát a kecsma bejárata előtt hagyta. Nem kötötte meg. Ugy velt a paripája nevelve, hogy csak ő közelíthette meg. Idegenre nem hallgatott. Híre ment, hogy a betyár a kecsmában van. Nem kellett neki nőt keríteni, ugyanis mentek hozzá. Kettő napig is mulatott egy helyen. Kecsmáresek jól jártak, mert bőkezű velt. Szépen tudott dalelni. Azt szerette, ha nő is velt a társaságában. Inkább leányokkal, vagy elvált szépasszonyokkal szórakezett.

Ezt dalelta legtöbbször: a betyárnak jól megy dolga gulyában,
zöld erdőben nefelejcs a párnája,
kakukk madár ébresztgeti,
rákiállt, az alvóra, kellj fel betyár!
Ne aludjál, éjjél után hármát ütött az óra.

Még ezt is szokta énekelni:

"Kecsmáresné, száz szál gyertyáb,
száz icce bert, ide az asztalra!
De a betyár csak egyre mulat,
fekesát fergatja."

A nők büszkék voltak, ha a betyárral mulathattak. Nem törődtek az-
zal, hogy ha hirbe is keveredtek, sőt dicsekedtek vele, hogy S e b r i
Jóska betyárral szórakeztak. A nők annyira megkedvelték a betyárt, hogy
utána is szöktek. Ilyen velt Kecsis Juliska, szép, derék barna lány is, aki
Lipótfapusztán Petrácsik földesurnál delgezett, az apja pedig mint vadőr.
A szép, csinos feketehaju, magastermetű lány szerelmes velt a betyárba. De
olyan fermás alakja velt a leánynak, hogy még festeni sem tudtak volna kü-
lönbet, nem csoda, hogy a betyárnak a szeretője velt.

- Miker találkozott a betyár a leánnyal?

- A leány a kastélyban, szebalány velt. Éjszaka ment hozzá a betyár.
Est a földesur nem kifogásolta. Sőt azt szerette, hogy a betyár a Juliská-
nak udvarelt.

- Miért?

- Azért, mert amikor a betyár ott volt, más idegenek, telvajek nem zaklatták a földesurat. Ha betyár nem volt ott, bizony előfordult, hogy a kastélyba telvajek megjelentek. Ha csak annyit mondott a földesur, hogy ott van S e b r i Jóska, már is távoztak. Nagy tekintélye volt a betyárnak.

- Miért?

- A betyár a telvajekre haragudott. Többször is verekedett a telvajekkel, a betyár győzött, lőfegyverét gyakran használta.

Egyik alkalemmal nagyapám ezeket mesélte el: a betyár nagyon óvatos volt. A kecsmában az asztalnál mindig úgy ült, hogy mindent lásson. A levát csak akkor kötötte be az istállóba, ha éjszakára is ott maradt. Az ajtót bezárta. Volt olyan alkalem is, hogy őrséget álltak a kecsma közelében, busásan megfizette a betyár.

- Miért nem jelentették fel az emberek a hatóságnak a betyárt?

- Nem ismerték fel, mert mindig másnak adta ki magát. Az emberek méltóságos urnak szólították. Még a kecsmáros is. Csak az tudta egyedül, hogy a betyár van ott.

Nagyapám a nagykiterjedésű bárdibüki, és a kaposmérői legelőn őrizte a disznókat, az egyik idősebb bejtárjával. Kaposvárról Nagykanizsa felé vezető kövesúton mentek a kettő és négyfogatu levashintók. Azokat a betyár megállította. Erőszakhoz ritkán folyamodott. Csak annyit mondott: "pénz kérem nem nekem kell, hanem a szegényeknek, akiket nem fizetnek meg a munkájukért!".

- Na, de uram, nálam nincsen pénz. Sekan méltóságos urnak is szólították, mert úgy ki volt öltözve, és fineman viselkedett.

- Akker kifogem a levát! A betyár csak akkor lépett fel erélyesen, ha ellenkeztek vele. Olyan eset is megtörtént, hogy pénz nem volt az urnál, tovább engedte. Az volt az utolsó szava, hogy nem találkoztunk! Ha mégis

eljárna a szája, akkor velem gyülik meg a baja!

- Dehegy, dehegy is mendem el! Ugyis csak én huznám a rövidebbet -
mondta a földesur, vagy a kereskedő.

- Így mendta a betyár: "azért mendem, hogy uriembernek legyenek,
mert ha megtudom, hogy mégis csak eljárt a szájuk, akkor pedig jövök, és
leszámelunk. Nem vagyok egyedül. Mi többen vagyunk! Olyanok a betyár a
szegényemberekre gondolt, akik el nem árulták velna, sőt segítették a szö-
késben, sőt el is bujtatták a pandurek elől.

- Hogy segítették a szökését?

- Ugy is, hogy eda adtuk neki a pászter ruhánkat, és ott maradt a
nyájnál, mert átöltözött, én is megcsináltam azt, hogy felültem a lóra,
és menekültem, elfogtak a pandurek. Akkor tudták meg, hogy tulajdonképpen
nem is a betyárral állnak szemben. Olyanok aztán dühösekké váltak a pandu-
rek. Kérdezték, hol van a betyár? Mást nem mendtam, mint csak azt, hogy
nem tudom. A levat kint a szabadban találtam. Pártfogásba vettem. Sejtették
a pandurek, hogy a környéken lehet a betyár. Keresték is, de mire bejárták
a környéket, a betyár már messze járt, a hetedik határban. Csak éjszaka
járta a vidéket, nappal nem mutatkozott.

A betyár azt is megcsinálta, hogy amikor a kereskedők jöttek este
vissza a vásárról, azokat megállította. Kérte a pénzt. Ha vonakodott a ke-
reskedő, akkor azt mendta, hogy ne is próbáljen mást mendani, mert azt ugy
sem hiszi el, hogy nem volt jó vásár. Így aztán a kereskedő átadta a pénzt.
Még egy-két öltönyruhát is kért a kereskedőtől, hogy a szegényembereknek tud-
jen adni.

A dédnagyapám elmondta, hogy már sokszor ugy érezte magát, mintha ő
is betyár lenne. Betyár bizalmas volt hezzá. Ő vele is megcsinálta kezdet-
ben azt, hogy földesurnak, kereskedőnek, patikusnak adta ki magát, csak ké-
sőbb tudta meg, hogy a betyár volt. Ha a betyárnak a leva megsérült, nem
volt olyan, hogy azzal menekülni tudott, átadta az embereknek. Persze, hogy

24.

azt a pandurek megtudták. Kérdezték a ló átvevőjét, hogy mikor kapta a levat a betyártól? Azt mondták, hogy kint találták a határban, megsajnálták a jószágot, és befegték. Velt úgy is, hogy a levat az emberek nem tudták megfogni, mert úgy velt nevelve, hogy idegen nem tudta megfogni. Az ilyen jószággal igen sek baj is velt, mert a betyárhez velt szektatva.

Mikor a pandurek a szélrózsa minden irányába keresték a betyárt, akkor azt csinálta, hogy éjszaka nagy területet bejárt. Ha már azt tapasztalta, hogy szerül a hurek, akkor arról a tartományból eltávozott. Így került el Zselic környékéről, Szigetváren át, Barcsra. Dráva folyó mentére. A megyei pandurek mégis elfegték. Börtönbe zárták. Bakenyierdőkben élt leg többet.

Pécs, 1843. január 10.

Jeli József

JELI JÓZSEF

PÉCS

Margaryitói ut 118.
7635.

A néprajzi gyűjtés tapasztalatai azonosság
párhuzamosság Somogy és Baranya megye között

- A gyűjtés során megállapítható volt, hogy Somogy és Baranya megyékben az emberek 1940-es és az 50-es években előszeretettel kezdték el gyűjteni a fotókat, csak az a hiányosága, hogy a lakosságnak kisebb százaléka. De azért így is nyomon lehet követni, hogy milyen fotókat készítettek:

Leginkább ezeket: - családi,

- esküvői,
- lakodalmi,
- katonai,
- állatokról,
- gyermekekről/ kevés a fotó/
- temetésről/ kevés a fotó/
- elemicsapásokról/ ritkán készült fotó/ elvétve esetleg egy- kettő,

Az utóbbi 30 évben a falusi emberek azokról az állatokról készítettek fotókat amellyekkel nap- mint nap közvetlen kapcsolatba vannak: ló, tehén, disznó, birka, kecske, kutya, macska, nyul, még a 60-as években több paraszt háznál a falon lehetett látni állatoknak a fényképét. Különösen ilyen falu volt Somogy megyében, mint Fotó, Nagyberki, Kisberki Baté is, /ha bár itt már nem annyira/, tovább tenyésztésre nevelt állatokról. Ezekben a falukban olyan parasztok is voltak, akik az 1940-es években országos állat kiállításra is mentek, több első, második, harmadik díjas állatok voltak. Azokról is készítettek felvételeket. Sajnos az idős emberek már nem élnek. A fiatalok meg nem őrizték meg a fotókat.

Fonó faluban legismertebb állattartó voltak.

- Cséplő Jenő, romai katolikus, 10 holdas,
- Bális Ernő, romai katolikus 12 holdas,
- Vajdics István, katolikus, 8 holdas,

- Bizderi Lajos, romai katolikus, 18 holdas gazdálkodó,
- Istfán Gyula, romai katolikus 15 holdas gazdálkodó,
- Bális Imre, romai katolikus, 10 holdas gazdálkodó,

akik szarmashartra apa állatok nevelésével foglalkoztak.

- Ha a falusi emerek készítettek is fotót az is inkább az 1950 után vette inkább kezdetét. Előtte esetleg az évi hagyományos bucsukor, vagy esküvő alkalmával.

- A néprajzi gyűjtésem során azt is tapasztaltam, hogy az utobbi 30 évben a köztemetőkben a siremlékeket már úgy építették, hogy azokban fotó is van. Látható, hogy ezek a fotók is fiataalkorból valók. Például: kislányoknál, fiuknál: / elsőáldozó, bérnialási fotók vannak. / A felnőtteknél úgy a nőknél, mint a férfiaknál a 20-30 évkori fotókat őrzik meg, és ajándékozzák.

- A 30-40-es években már mint gyakoribb lett, hogy az emberek ajándokoztak egymásnak fényképeket. Ez különösen a menyasszony és főlegényjelölt-nél volt szokás. Az is szokása vált, hogy a fiatalok egymásnak adtak fényképet. Az is előfordult, hogy valami miatt a fiatalok nem kerültek össze, és olyankor a fotónak az lett a sorsa, hogy megsemmisítették. Amennyiben mégis megmaradt a fotó, akkor aból csak baj származott/féltékenység kezdett urrá lenni. / Így aztán sok régebbi fénykép nem maradt meg.

- Az is szokás, hogy a siremlékek/be/elsőáldozói, bérnialási, menyasszonyi, katonai fotókat építenek be. Még akkor is a fiatal fotókat helyezik el és tartják emlékek, ha idősebb emberekről is van szó. Ez is azt igazolja, hogy az emberek inkább a fiatal évekre szeretnek vissza emlékezni. Ha egy-két fotó van a tulajdonukban nem szívesen adják át.

- Régebben a falusi emberek, esetleg a születési anyakönyvi kivomatot, házaság kötési igazolványt, meg őrizték. De más iratokat nem igen, meg a valóságos emberek a kereszt levélet. Mióta Magyarországon kiteljesedett a nyugdíj jogosultság, azóta az emberek úgy Baranya, mint Somogy megyében, más fontosabb személyi okmányaikat is elteszik, mint ilyet az iskolai, inas évekről, szakmunkástanulói bizonylatokat.

Most már mint gyakrabban népszokásá válik a szocialista ünnepeink, mint például, április 4., május 1., Augusztus 20., November 7., sőt 1970 óta Nemzetközi Nőnapot, Anyák Napját, Gyermek napot, sőt öregek napját is tartanak. A szocialista ünnepeinkhez tartozik Balagási ünnepségek. Az utobbi 10 évben ismét gyakran tartanak az emberek /lakásszentelést/ avatást. Különösen ott ahol kulcs átadásképpen jutnak lakáshoz. Ahol magán-erős lakásépítés van ott, már amennyire kötődik a lakásszenteléshez, mert sok esetben a lakásépítés elhúszodik évekig is, mire azt lehet mondani, hogy kész. Így inkább, amikor egy-egy rész megépítenek akkor tartanak /kisdobosást/. Gyakori a barátok, ismerősök, rokonak-nak a segítése. Itt meg kell említeni, hogy sok esetben az ilyen segítség elégtelleges, és még azt mondják, akik segítenek, hogy sziveséget tettek.

- 1960 óta, Ugy Somogy, mint Baranya megyében szokásá vált, hogy minden év tavaszán, májusban kisdobos, és uttörő avató ünnepséget rendeznek az oktatási intézmények. Az ünnepélyen jelen van a honvédség képviselője, aki felolvassa a kisdobosi, vagy az uttörői törvény pontjait. Ez is most már családi ünnepeink közé tartozik. Ezek az ünnepélyeken is készítenek fotókat.

A gyűjtésem során, régi pusztákról Archiv fotókat nem tudtam gyűjteni, így aztán csak azt tudtam cselekedni, hogy a fiammal elmentünk Somogy megyébe pontosan: Kaposvári járásba Felsőhetény, és Kisdobosra és ott készítettünk felvételeket. Igen csak az a tapasztalat, hogy csak egy- két épület áll, már a régi pusztákon. Gyorsan kell ezt is végezni, hogy az utkor számára megőrizzük... Hol is laktak a gazdasági cselédek és milyen nyomorúságos helyzetben.

- A gyűjtésem alkalmával régi papirpénzt is sikerült gyűjtenem. Igen csak nehézségben ütközik, mert az utobbi 30 évben gyakran az országban a költözködés. Még egy városban, vagy községen belül is. Mert a régi épületeket lebontják. És olyankor sok régi kulturánk is megsemmisül. Urbanizáció hatására, ilyen szempontból jobban oda

kell figyelni. Még talán nem késő!

Jéli József

Pécs, Magyarürögi ut 118

Pécs, 1983 márc. 10.

B./ A Pályázatra készült fotó: 4 db.

Régi pusztai cselédházak, arra kaptam a gyűjtés során választ, hogy valószínű, hogy az 1900-as években épültek.

Hely: Somogy megye, kaposvári járás, Kisgátpuszta, közvetlen a műút mellett, ahol most Huskombinát van. 1945-ig a pusztát báró Edgárd Stikrád, Gergely tulajdonosa volt, aki családjával együtt a pusztára a második világháború után jött, mint cári földes ur. Ahogy a második világháború kezdetét vette, úgy a báró a pusztát kezdte folyamatosan felszámolni, eladta a földeket, sőt még azt a kastélyt is amelyben lakott. A gyűjtést 1978-ban végeztem. Felvételt, és a nagyméretű Jeli Zoltán fiam végezte. Pusztai házak leírását csatolom.

B./ A Pályázatra készült 2 darab fotó.

- Régi cselédházak.
- Hely: Somogy megye, Kisgátpuszta.
- 1945 előtt a puszta báró Edgárd, Stikrád, Gergely tulajdona volt.
- A báró az első világháború után jött Magyarországra, Cáriföldes ur volt. A felesége meg Holand származású.
- A puszta eredetileg 600 hold szántó, és 200 hold erdő volt.
- Jó menő puszta volt. Szerettek itt lenni a cselédek. Több olyan cseléd is volt, akik ha 10-15 évig a pusztán dolgoztak és ha szerencsés-jük volt az állatváltáshoz a közeli falukban, így Szabadiban, Nagyberkiben, Batéban vásároltak házhelyet és arra rá épültek, úgy aztán uradalmi cselédekből szellérek lettek.
- A puszta az 1939 után ruhamosan kezdett szét esni, de csak azért, mert a báró a földeket és az épületeket eladta. Annak idején a környékbeli parasztok egy-két hold földhöz jutottak. Volt olyan vásárló is, hogy több hold földet is megvett. Említem Illés Gyula nevezetű, aki Sásdon, illetve Vásárosdombon volt hentes és mészáros ott mindent eladott és itt a pusztán 50 hold földet, és a fényképen látható épületet is meg vette, és hozzák olyan 30 méter hosszú istálot.
- A puszta 1944-ig már teljesen szétesett. Még a báró azt a kastélyt is eladta, amelyben lakott a családjával. Népes családja volt, mert 5 gyermeke volt. Mindegyik gyermeke Kaposvára járt gimnáziumba, sőt a 40-es években az idősebb fia már műszaki egyetemre is járt Budapestre. Bizonyára a báró politikailag tájékozott volt, hogy fokozottan eladta a földeket. Ezt én csak utolag értékelem így. Ezeket azért tudom, mert én is itt pusztai cseléd voltam. Mikor 1977-ben de még utána is jártam itt megtaláltam a régi cselédházakat, ha bár már nem úgy, és nem annyit, mint amennyi volt. Így igaz, hogy a meglévő épületek igen csak el vannak hanyagolva.
- A hosszú cselédház, amikor még a puszta létezett ebben az épületben a pusztai gépész, és bognár lakott. A többi cseléd meg Szabadi

Janu szélében a cselédházakban. Azok az épületek már teljesen át vannak

alakítva.

- Az épület téglából van, tetőzete cserép zsindely, fényképen is látható, hogy kisméretű ablakai vannak. Nyitott gangos épület. A szobák padlosak, a konyha meg cement lapos. Most üresen áll. A másik ~~totón~~ látható a régi pusztai maktár, amely az 1940-es években át lett lakakítva egy szoba, konyhás cselédlakásnak, mi is itt laktunk, amelyik be van falazva, a másikba meg Topa Mihály pusztai kenész. Ez az épület is téglával készült. Homlokfalon jól látható a magtárnak az ablakai.

Az épületek az 1900-as években épültek. Most átlépték az Állami gazdaság tulajdonában vannak. Itt van a Huskombinát is.

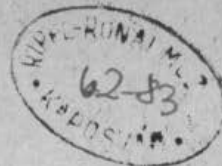
Ami a szobákat illeti 4 x4-es, a konyha meg 2 x3 méteres, és 2 x2-es kamra. Minden egyes cselédnek volt egy- vagy kettő disznóólla, és közös cseléd tehénistálló. De amikor mi itt laktunk az 1940-es években már csak disztótartás volt. Tehéntartás helyett minden nap 1 liter ~~km~~ tejárát kaptunk. Ez jó volt, mert volt egy kis pénzünk, mert csak negyedévenként 10 pengő fertájpénzt kaptunk, egész konvenció után. Nyomoruságos élet volt. Mert 16 métermázs gabonát kaptunk, fele búza, fele rozs, 6 méter tűzifa, de az is mindig a legrosszab volt, mert puha fát adtak, nyárfát vagy hársfát. Egy hold kukorica föld is járt, az meg legtöbbször a legsoványabb volt, esetleg ha 15-20 métermázs kukorica ha megtermett. Még a konvencióhoz tartozott, hogy 200 négyszögöl kert^{et} is kaptunk. A közel volt a pusztához, de nyitott volt, és oda bárki is bement.

A 2 darab fényképet mellékelem:

Pécs, 1983. február 27.

Jeli József
Jeli József nyugdíjas
Pécs

Magyarürögi ut 118 sz.
7635

B/ A pályázatra készített totó

Somogy megye Inámpusztán jártam 1978-ban és az egykori földesuri kastély előtt, amelyet már lebontottak, szétterpesztett, rokkant állapotban álló haranglábat találtam.

Honismereti gyűjtésem során a haranglábról irtam is, és ezt a címet adtam, hogy "Visszamaradt emlék".

A felvételt, és a fótót Jeli Zoltán, Pécs Magyarürögi út 118 szám alatt lakos fiam készítette.

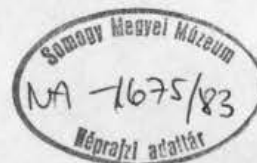

JELI JÓZSEF
Pécs

7160/7

B./ A Pályázatra készített fotó:

VISSZAMARADT EMLÉK

Inámpusztán jártam, és ezt láttam. A régi pusztán negyven év múltán. A egykori kastély előtt elburjázott részen.

A régi harangláb széteső, rokkant állapotban áll. A kifaragott görcsös, szétterpesztett haranglábban a balta, a fejsze nyomait az idő elgyalolta. A bütykös akácfa, amelyből faragták, már régen lehullatta a termést. Erős lábon áll, de támogatásra szüksége van, nehogy eldőljön.

A harangláb tetőzete diribdarab, hasított deszkából volt összetákolva. Ki tudja, hogy él -e még a készítője? Vagy az, aki közben meg-megjavította. Tanulatlan mesterember szerszámának a nyomait viseli.

Bizony a hosszú, kegyetlen évek az aggastyán, szakállas haranglábát sem kimélték meg. A táj szégyenfoltja. A pusztát a történelem sorsfordulója idején úgy kiürült, mintha járvány pusztított volna.

A harangláb kötele elernyed, fonnyadt, több helyen keléses, varancsos. Minden pillanatban várható, hogy elszakad, és a harang susogó hangon megkondul. És emlékeztet a régi cselédvilágra.

Bizony, keserű, hűvös, fagyos a sorsa. Rekedt kongását már senki sem hallja. Ha itt ember megfordul, csak megnézi, és megy tovább. Meg vannak számlálva napjai.

Beteg, de nem fertőző, itt járvány már nem pusztít. A pusztító viharban egyedül. Háborog. Ha megkondul, senki sem hallja.

Végzettségben, megkötözve egyedül áll. De hogy mire vár, azt senki nem tudja.

JELI ZOLTÁN fényképe.

Személyi lap

A Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága és a Somogy megyei Művelődési Központ a Hazafias Népfront Somogy megyei Bizottságának támogatásával 1983-as évre, néprajzi és történelmi témában meghirdetett pályázaton részt veszek:

Pályázó neve, és foglalkozása: Jeli József, nyugdíjas, Pécs, Magyar-
ürögi ut 118 sz. Kaposvár,

Gyűjtés helye: Somogy megye, Inámpuszta, Felsőhetégyuszta, Kis-
gátpuszta, Fonó falu és puszta. Baranya megye Sásd, Mánfa, Magyar-
szék, valamint Pécs.

1./ Fotók:

a./

A./ Archiv fotók: családi, rokon, baráti élettel kapcsolatosan:
41 darab.

b./

Roházat, viselet, textilal kapcsolatosan: 12 db.

c.

Állatrattás, földműveléssel kapcsolatos: 3 db.

d./

Fegyveres testület, és személyekkel kapcsolatosan: 10 darab.

e./

Oktatási Intézményekkel kapcsolatos: 2 darab., 1 darab
tabló, melyen 101 személy van.

f./

Tűzvész, Somogy megye Fotópusztán: 1 darab.

B./ Pályázatra készített fotók: a/5 darab régi cselédházak.

2./ Családi iratok, keresztlevelek, születési anyakönyvi kivonatok
házassági anyakönyvi kivonatok; kinevezések: 20 db.

- Békekölcöny jegyzés: 1 db./1950.IX.29./

- Régi papírpénz: 4 db.

II.

Szöveges pályázat:

- Savanyó Jóska betyáról 4 oldal, 2 példányban,

- Sobri Jóska betyáról 6 oldal, 2 példányban,

- Somogy megye Béndekpusztáról 6 oldal 2 példányban,

- Így kezdődött/1945/Egy hét a Somogy megye Fonópusztán,
folytatása Kaposváron. Kezdetleges rendőri szolgálat: 28
oldal, 2 példányban.

- Somogy megye Kisgátpusztáról: 1 oldal 2 példányban,
- Utkaparó/1941/ Somogy megye Nagyberki: 5 oldal, 2 példányban.
- Hazatérés/1945/Somogy megye Fonópusztára: 11 oldal, 2 példányban.
- A néprajzi gyűjtés tapasztalatai azonoság, párhuzamosság Somogy és Baranya megyében: 3 oldal 2 példányban.

Adatközlők: Végh Imre, 71 éves, nyugdíjas, volt gazdasági cseléd, lakása: Somogy megye Fonó: Dozsa György u. 24 sz. Dencsik György, meghalt, disznópásztor volt, lakott Fonó Dozsa György u. 28 szám alatt.

Fónai György 65 éves, tévesz nyugdíjas, Somogy megye Fonó falu. Népfőnt elnöke. Aki elmondta, hogy ez előtt 45 évvel, milyen állattartás volt községben. Marton József és Marton Józsefné, Baranya megye Mánfa község 58 szám alatti lakosok, Marton József 63 éves, nyugdíjas, Marton Józsefné 59 éves, nyugdíjas, romai katolikusok. Vicze Mihály, 81 éves, nyugdíjas, Vicze Mihályné született Nagy Erzsébet, 70 éves, nyugdíjas, Pécs Magyarürögi ut 118 sz., Molnár József, 63 éves, nyugdíjas, Molnár Józsefné, 55 éves, háztartásbeli, Pécs Magyarürögi ut 126 sz. A legtöbb adatot saját személyes tapasztalataim, alapján gyűjtöttem össze. Ha ki mentem a régi pusztákra ott már az idős embereket nem találtam. Igyekeztem a gyűjtés során, hogy minél több adatot tudjak adni. Így igaz, hogy szívesen is végzem.

- Most jelenleg a régi pásztorokról végzem a gyűjtési munkámat: Hogy milyen volt a pásztorok társadalmi helyzetük, kihajtás, és az állatoknak a legelőről való beszorulásuk télire, az állatok számontartása, őrzésekről, elletésekről, állatok betegségeikről, erről részletesen írok.

- Köszönöm szépen, hogy lehetőséget kaptam, hogy részt vehettem a pályázaton. A múlt évben is részt vettem a pályázaton, állat nevek leírásában.

Pécs, 1983. március 14.

Maradok teljes tisztelettel:

Jeli József
Jeli József
Pécs

Magyarürögi ut 118

7635

B./ A Pályázatra készített fotó:

WA-1675/83 dupl.
Néprajzi állomány

6233
FOTÓ-RÖVIR

A régi pusztai cselédház. Helye: Somogy megye Felsőheténypuszta, Olina megyével szomszéd határos. Itt van a törökvilágból visszamaradt Sülettvár is. Még most is a földfelszínén meg lehet találni a maradványait. A ház megítélésem és a bent lakók szerint 1890-es években épült. A ház eredetileg vert földdel készült, az épület homlokzata téglá. Tetőzete szindelyes, zselőzőnyilással ellátott. Ahány kémény annyi család lakta a házat. Az épület csatorna nélkül állt. Gangos volt a ház. 1945 után építették be. A látható bejárattól jobbra, és balra volt egy-egy szoba-konyhás lakás. A közös konyhában volt egy kemence, itt sütötték a kenyeret, de egy-egy alkalommal 5-6 darab, olyan 6 kilósakat is sütöttek. Még két hétig is jó volt a kenyér. Hogy a kenyér meg ne száradjon több család a házhoz közel veremben tartotta a kenyeret, amely a földbe volt ásva, olyan 3 x 2 m. nagyságu, mélysége 1 és fél, kettő méter volt. Itt tartották a krumblit, zöldség félét, takarmányrépát. De még a zsirt is, mert más alkalmasabb helye melegben nem volt.

Ugy a közös konyhában, mint a egy egy szobában, volt egy sporhelt, mely táglával volt rakva. A pusztai köművesek a kemence, és sporhelt készítéséhez értettek legjobban. Gazdaságos volt, mert sokáig tartotta a meleget, a lakást is melegítette, de az ételt is melegen lehetett tartani. A sporhelten olyan platni volt, hogy két edényt is rá lehetett tenni a nyílásra, azon meg 4-5 karika volt. Mindig annyi karikát használtak amekkora volt éppen az edény. A sporheltnak volt egy sütője, melyet rennek is neveztek. A sütő igen csak alkalmas volt arra, hogy ott kalácsot, húst, lehetett sütni és egyéb ételeket melegíteni. A sütő alatt volt egy olyan 60 x 60 nagyságu juk kiépitve, melyet -kucluknak- mondtak, itt lehetett szárítani a láveliket, a bekészített paprót. Sőt a -kucluk- arra is alkalmas volt, hogy pár napos csibék, récék ott lehettek. De még a macskáknak is jó volt.

A lakás földes. Sárgafölddel sikálták, vízzel meg-meg öntözték, virágos motívumokkal csífrízták, és cirokseprűvel separték fel.

A cseléd lakásban egy- két ágy volt, sivonér, egy asztal, általában 4 szék, lisztesláda, varógép, a felon legtöbb helyen szentképek, gyermek, esküvői, kanonai fényképek voltak a szegre felakasztva. Tájkép, vagy esendélettel kapcsolatos képek nem voltak a cseléd lakásban. Ha volt is egy- két fénykép azok is évenként megtartott hagyományos bucsu alkalmával készült. Nem igen tartották meg az emberek. Hogy mért annak is meg volt az oka, mert legtöbb család egy- egy pusztán rövid ideig lakott. Ezért is mondták a cselédek, hogy még gyümölcsfát sem érdemes ültetni, mert mire termére nőne, már a pusztáról el kell költözni. Közel voltak a cselédházhoz a disznó ólak. Az volt a gyakorlat, hogy a házakkal szemben voltak a disznó ólak, itt a pusztán minden cselédnek kettőt lehetett építeni, arra alkalmas akácfaiból. Legtöbb ollat deszkával is beszőgelték. Az olnak a tetején szalma volt. Télen meg az olnak az oldalához trágyát raktak, megvédte a szélről a hitegtől az állatokat. Sajnos volt is járványos betegség, de az az nem volt akkor meg a télen megfásznak a kisállatok és amikor bejött a jó idő, betegség is felütötte a fejét. Himlő, rühesség, kehesek voltak az állatok. Ha megis maradtak akkor is már nem fejlődtek úgy mint ha egészségesek lettek volna. Ugyancsak a cselédház előtt voltak a baromfiollak is. Itt a pusztán 1930-években szinte olyan cseléd család ne is volt, hogy házi nyulat ne tartott volna. Megérte, mert egy- egy anyanyulnak 7-8 kölyke is volt. Gyorsan fejlődtek. Mikor már két és fél hónaposok voltak lehetett őket levágni. Ez biztosította a hus ellátást. Inkább a nyulakat vágták le, és a baromfiakat meg eladták a Dombovári piacon. Megérte, hogy Dombovára menjenek az emberek piacra, mert nagy piac volt, annak idején igen sok kereskedő volt Dombováron. A környékbeli cselédek és falusi emberek oda jártak. Fejen közben kellett cipelni a piacra az árut. Reggel korán mentek az emberek és délután tértek vissza piac szerdán, és sombaton volt. A szemes terményt, mint például kukoricát, babot nem csak a piacon vásárolták meg, hanem a fegyverkereskedők is, ha nem vásároltál ^{ja} el a cseléd a termény árát, akkor a kereskedő azt pénzben is kifizette. ./.

Ősszel amikor megérett a kukorica, jöttek a városból a kereskedők, főleg a cserepesek, illetve fazekasok és cseréltek edényeket. Sőt terményel fizették ki a borbélyt is.

A cselédház padlása is ki volt használva. Mert mindenkinek a lakása felett volt a padlása, melyet léccel, vagy arra alkalmas csaptató fával elkerítették. A padláson tartották a nagysütőt, és mosóedényeket télen, valamint a szerszámokat, mint például a vellát, ásót, lapátoszákokat, meg minden olyan tárgyat amely nem kellett minden nap. Itt tartották a levágott disznóhúst is, amely fel volt füstölve, a közös konyhának a kéményében. A padláson tartott hús nem volt biztonságos helyen, mert az is előfordult, hogy a cselédek is egymásé meg-meg lopták. Sőt a macskák is meg-meg dasmálták a húst. Bizony még olyan is megtörtént, hogy a macska a rudra felakasztott tültelék derékban megrákte és leestek a rudról. A padláson parádézta a macskák, a kukoricában ugráltak. Volt olyan ember aki azt mondta, hogy szellemek járnak a padláson.

Cselédház előtt az udvaron volt kint a favágító, ott kellett tárolni a fát, és ott is kellett elaprítani. A favágító sem volt bekerítve. A cselédház előtt nem volt kiskert. Esetleg a házháta mögött az igen csak kicsi volt, esetleg ha egy 4-5 négyzetméter terület lehetett, de az is jó volt, mert megtermelt egy kis zöltség zöldsége.

A régi cselédház most Állami gazdaság tulajdona. Itt a pusztán ezt az egy házat találtam a gyűjtésem során. A házat most, illetve amikor itt jártam 3 család lakta. Fejlődés itt is tapasztalható, mert villany van a lakásba. Ujság, rádó, sőt televízió is van. A pusztára egy keskeny kövesút is vezet. Felszabadulás előtt a puszta piarista papoknak a tulajdona volt. A gyűjtést 1977-ben végeztem. A felvételt és a fényképeket fiam Jeli Zoltán készítette. Több néprajzi gyűjtést együtt végezzük.

Pécs, 1983. márc. 10.

Jeli József
Pécs
Magyarútrögi út 118
7635

Savanyó Jóska

II. Szöveges pályázat

5. alpontja alapján, a betyárvilágról

Semogy megye Hács községben 1946-ban egy alkalommal Jancsikics János 96 éves aggastyánnal Savanyó Jóskáról beszélgettem, aki a következőket mesélte el róla.

Savanyó Jóska a betyár, szépszal, derék ember volt, haja, szeme barna volt, pörge bajuszt viselt. Télen, nyáron csizmában járt. Mindig tiszta ruhában jelent meg. Egyenes testtartása a lóháton még szebben mutatott. Kellemes, barátságos volt a megjelenése. Egy helyben nem sokáig tartózkodott, mert állandóan keresték a pandurek. Még fiatalember korában a Balaton környékén fordult meg leggyakrabban. Savanyó Jóska a betyár, nem egyedül járt, vele voltak társai is: Pityerész Bandi, Madarász és még sokan mások. Én többször is találkoztam a betyárvezérrel. Nem szeretett senkit beszélni, inkább csak hallgatott, vagy kérdezett. De a kérdései is olyanok voltak, amin az ember bizony nem igen ismerte ki magát. Nagyon óvatos ember volt. Szerette a szép fehérnépet. Azt is beszélték a falubeliek, hogy még Budapestről is eljöttek az uriaszények hozzá. Rá is fizetett léhaságára, mert betegséget is összeszedett.

Béndekpusztán a földbirtekesnek volt egy szép szobaleánya, Katicának hívták. Savanyó Jóska szerette a leányt, a leánynak fiugyermeke született tőle. A földbirtekes ezt megtudta, a leányt elbecsátetta. A betyár Katicát és a kisgyereket /akit Jóska névre anyakönyveztek/ a Gyugy községhez tartozó Pók-hegyben lakó Beke Andráshez helyezte el, s busásan megfizette, mert volt pénze, hogy a szeretője ott lakhatott.

Valamilyen uton-módon Savanyó Jóska tudomására jutott, hogy a béndekpusztai földbirtekes Szőlősgyőrökben az egyik uri családnál tartózkodik, ahol késő éjszakáig szórakozott. Savanyó Jóska megleste, hogy a földesur

mikor indul haza. Lónáton vágatott a hintó elé, megállásra kényszerítette a parádéskecsist.

- Savanyó Jóska betyár vagyek! A Katica szeretője és a kisgyerekek apja!

A földbirtokos minden vonakodás nélkül a zsebébe nyult és a pénzét akarta átadni.

- Nekem a pénze nem kell! - mondotta a betyár, hanem azt akarom, hogy Katicát és a kis Józsikát fogadja vissza a kastélyba. Ha nem, akkor 3 nap múlva jövök és betyár módon leszámolek. Még csak annyit, hogy ha erről a találkozásról beszél, egyik éjszaka eljövünk és kellemetlensége lesz! Tehát 3 nap, ne felejtse el uraságod!

Savanyó Jóska nem nézte le a szegény embereket, sőt azokat segítette. Ezt a történetet én úgy tudom elmondani, ahogy a testvérem, Erzsébet mondotta, hogy kerán reggel Gyugy községből Pisti fiával - aki annak idején suttyó kölyök volt még, gyalog mentek Lengyeltótiába a vásárra. Utközben véletlenül összetalálkoztak Savanyó Jóskával, a híres betyárral. Nagyon megijedtek, amikor azt kérdezte, hogy hová mennek? Őszintén megmondta a testvérem, hogy vásárra és szeretne venni egy fejőstehenet, de kevés a pénze, így öreget keres a pénzéhez mérten. Hogy milyen pénz is volt akkor, arra már nem is tudok visszaemlékezni. De azt tudom, hogy Savanyó Jóska 40 pénzt adott a testvéremnek, és az előhasu úszót vásárolt. Bizony a testvérem nem tudta megállni, hogy el ne dicsekedte volna, hogy kitől is kapott pénzt. Ezért és hasonló tetteiért is szerették a szegény emberek.

Kérdeztem - milyen volt a betyár öltözete? - Pásztorszür, azzal terítette le a paripáját, fehér hosszú rejtés gatyá, magas tetejű kalap, nem nagy karimájú, széles fekete pántlika volt rajta, díszes zsinór, fehér vagy fekete inget viselt, mindig csizma volt a lábán. Fergőpisztolya volt, 2-3 is lógott az oldalán. Ha beszélt valakivel, csapóre tette a kezét és úgy fitegtatta fegyvereit. Ha a vármegye pandurjai keresték, kint a szabad-

ban rejtőzködött el. Paripája mindig mellette volt, a kantár szérát a lábára csatelta. Olyan leva volt, amely úgy be volt idemítva, hogy melléfeküdt és a szeles időben védelmet is talált paripája mellett.

Savanyó Jóskának mindig fiatal csikóparipája volt. Ő választotta és törte be 2-3 éves korában. Kint a legelőn mindig azt választotta, amelyik éppen megtetszett neki, helyette a régi levát otthagya. Ha a paripája megsebesült tűzharcban - mert bizony az is megesett - valamelyik csikósnak átadta. Ha a lába megsérült, lelőtte, nem hagyta szenvedni. A fiatal csikót sok mindenre betanította: hűségre, keplalásra. Más ember nem adhatott a levainak takarmányt. Láttam, amikor gyepűt, sövényt, kerítést átugerni tanította a levát. Nagyon önfejű ember volt, amit kieszelt, ha törött, ha szakadt végrehajtotta. Megtanította a levait, ha kint voltak a szabad ég alatt és bármilyen állat vagy ember közeledett, azt gazdájának jelezze, de mégsem kényeztette az állatot.

Majd az idős aggastyán így folytatta elbeszélését. Egyik téli estén egész későig elmaradtunk a komámmal a somogyturi földesuri erdőben, ahol fát vágunk. Amikor a favágást abbahagytuk, gondoltuk talán akad valami négylábu a puszkacsőre. Sikerült is egy jól megtermett szarvast löni. Az állatot félrehúztuk és igyekeztünk a fegetéért haza. Egyszer csak a sötétből egy erőlyes férfihang szólt ránk, "kik vagyek?"

- Parasztek!

- Nevetek?

- Jancsikics János, Hagyó István - mondottuk éppenséggel nem elég férfiasan - pedig mi sem voltunk éppen üres kézzel és javakerabeli emberek is voltunk.

- Közelebb! Fel a kezekkel!

Azt tettük, amit mondott. Az utolsó szava az volt, hogy nem találkeztünk! Dehogy is árultuk volna el. Később ugyanis megtudta volna. Mire visszamentünk a betyár már nem volt ott. Erről még a családuknak sem mertünk beszélni.

Később mi történt a betyárral? - kérdeztem János bácsitól.
Hát kérem, hallettam azt is, hogy a vármegye pandurjai mégis csak
elfogták a Balaton környékén és börtönbe vetették. Onnan kiszabadult,
de utána már nagyon keveset lehetett róla hallani. Az utolsó évben
Balaton mentén egy barlangban rejtőzött el. A sok fázástól a betegség
mind jobban elhatalmasodott rajta és így saját fegyverével eltotta ki
életét. Hogy a Balaton környék melyik kőbarlangjában halt meg, azt
Jancsikics bácsi pontosan nem tudta megmondani.

Pécs, 1993. febr. 15.

Jeli József

Pécs

Magyarországi
ut 118.

Sebri Jóska

II. Szöveges pályázat.

5. alpont alapján készítettem, a betyárvilágról.

Dédnagyapám, Jeli György, nagyapámnak, Jeli Józsefnek, Sebri Jóska Semegy megyei híres futóbetyárról, - akit személyesen ismert - ezeket mondta el:

Sebri Jóska, híres betyár, közepes termetű, izmos, vállas, haja szőke, szeme kék volt. Pörge bajuszt viselt. Télen-nyáron csizmában járt. Változatosan öltözött. Ha a körülmények úgy kívánták, földesurnak, főszelgabirónak, papnak, kereskedőnek, patikusnak adta ki magát. Csak később tudták meg, hogy S e b r i Jóska volt a hivatlan látogató.

A betyár olyan jól tudott levagelni, hogy nyereg nélkül is kiválóan megülte a paripáját. Kellemes, közvetlen, barátságos, megnyerő volt, a nyílt beszéde, őszinte emberi tulajdonságot mutatott.

Dédnagyapám mint pászter Sebri Jóskával gyakran találkozott. Legtöbbet Semegy megye bárdibüki, lipótfai, kapesmérői, a szemajemi kecsmákban, valamint kint a legelőn disznók őrzése alkalmával. A bejtárja csak azt tudta, hogy a betyárral beszélt, de hogy mit, azt csak a betyár és dédnagyapám tudta. Ha valaki azt megtudta volna, amit ketten beszéltek, a betyár nem lett volna kiméletes, titket dédnagyapám be is tartotta. Anyai pénst nem tudtak volna neki adni, hogy a betyárt beárulja a hatóságoknak.

Nagyapám így mesélte tovább: a betyár lóháton járta a környéket.

- Miért csak egyedül járt a betyár?

- Azért, mert amikor voltak társai, akkor gyakran kézrekerült.

A társai nem voltak szívósak, ha egy kicsit a pandurek megszerítették, megcsavarták a nyakán a kötelet, mindent amit csak elkövettek, azt elmentették. Egyedül érezte magát biztonságban. Azt többször is mondta, hogy csak

az a megbízható titek, amelyet egy ember tud. Ha már egy másik ember is tudja, az már nem titek. Ha mégis talál az ember egy barátot, aki megbízható, azt is gyakran ellenőrizni kell! Még kell győződni, hogy titek tartó-e? Ezt még a szerelemre is értelmezte a betyár.

A betyár nagy területen mozgott, volt úgy is, hogy egy év múltán találkozott vele. Hiába is kérdezte, hogy hol volt. Nem válaszolt. Elterelte a beszédet, másfelé.

Hol találkozott legtöbbször a betyárral?

- A bárdibüki, lipótfai kiskecsmákban.

A betyárnál mindig volt lőfegyver, nem is egy, sőt a határban is elrejtett. A lőszer nála volt. Széles bőrmellénye volt, abban tartotta a lőszert. Ha idegen helyen volt, a mellényét még akkor sem vette le, ha lefeküdt aludni. Nagyon kevés beszédű volt. Inkább csak kérdezett. Azt nem szerette, ha őt kérdezték. Ha adott is választ, az is olyan volt, hogy az en nem lehetett eligazodni. A betyárnál mindig volt pénz. Született uriembernek nézett ki.

- Hol evett a betyár?

- Megbízható kecsmáreszeknél. Nem volt válogatós. Ha módjában állt, akkor rántott levest, és le-15 tejásból készített rántottát. De addig nem evett az ételből, míg a készítő nem evett belőle. Vizet és ha folyóbert ivott, itt is óvatos volt, mert akiktől kapta az italt, annak is kellett vele együtt inni. Betyár annyit seha nem ivott, hogy részeg lett volna. Jó eszű ember volt. Nem is emlékezett arra, hogy valaki is tulaját volna az eszén. Miker találkeztünk, azt mondta: "Gyuri! Nem találkeztünk, nem ismerjük egymást!" "De hogy is találkeztünk," - mondta a dédnagyapám.

- Milyen embernek ismerte a betyárt?

- Szerette a szép fehérnépeket. Az volt a szokása, hogy ha a kecsmá-
hoz érkezett, előtte három lövést leadott. Várt. Csak akkor ment be, ha a kecsmáres mondta, hogy tiszta a levegő. Semmiféle üzenetet mástól nem foga-

dett el. Azt a kecsmáresek is tudták. Betyár a levát a kecsma bejáratá előtt hagyta. Nem kötötte meg. Ugy volt a paripája nevelve, hogy csak ő közelíthette meg. Idegenre nem hallgatott. Híre ment, hogy a betyár a kecsmában van. Nem kellett neki nőt keríteni, ugyanis mentek hozzá. Kettő napig is mulatott egy helyen. Kecsmáresek jól jártak, mert bőkezű volt. Szépen tudott dalelni. Azt szerette, ha nő is volt a társaságában. Inkább leányokkal, vagy elvált szépasszenyekkel szórakozott.

Est dalelta legtöbbször: a betyárnak jól megy dolga gulyában,
zöld erdőben nefelejcs a párnája,
kakukk madár ébresztgeti,
rákiállt, az alvóra, kellj fel betyár!
Ne aludjál, éjjél után hármát ütött az óra.

Még ezt is szokta énekelni:

"Kecsmáresné, száz száz gyertyát,
száz icce bert, ide az asztalra!
De a betyár csak egyre mulat,
fekesát fergatja."

A nők büszkék voltak, ha a betyárral mulathattak. Nem törődtek az-
zal, hogy ha hirbe is keveredtek, sőt dicsekedtek vele, hogy S e b r i
Jóska betyárral szórakoztak. A nők annyira megkedvelték a betyárt, hogy
utána is szöktek. Ilyen volt Kecsis Juliska, szép, derék barna lány is, aki
Lipótfapusztán Petrácsik földesurnál delgezett, az apja pedig mint vadőr.
A szép, csinos feketehaju, magasternetu lány szerelmes volt a betyárba. De
olyan fermás alakja volt a leánynak, hogy még festeni sem tudtak volna kü-
lönbet, nem csoda, hogy a betyárnak a szeretője volt.

- Miker találkozott a betyár a leánnyal?

- A leány a kastélyban, szebalány volt. Éjszaka ment hozzá a betyár.
Est a földesur nem kifogásolta. Sőt azt szerette, hogy a betyár a Juliská-
nak udvarelt.

- Miért?

- Azért, mert amikor a betyár ott volt, más idegenek, telvajek nem zaklatták a földesurat. Ha betyár nem volt ott, bizony előfordult, hogy a kastélyba telvajek megjelentek. Ha csak annyit mondott a földesur, hogy ott van S e b e r i Jóska, már is távoztak. Nagy tekintélye volt a betyárnak.

- Miért?

- A betyár a telvajekre haragudott. Többször is verekedett a telvajekkel, a betyár győzött, löfegyverét gyakran használta.

Egyik alkalemmal nagyapám ezeket mesélte el: a betyár nagyon óvatos volt. A kecsmában az asztalnál mindig úgy ült, hogy mindent lásson. A levát csak akkor kötötte be az istállóba, ha éjszakára is ott maradt. Az ajtót bezárta. Volt olyan alkalem is, hogy őrséget álltak a kecsma közelében, busásan megfizette a betyár.

- Miért nem jelentették fel az emberek a hatóságnak a betyárt?

- Nem ismerték fel, mert mindig másnak adta ki magát. Az emberek méltóságos urnak szólították. Még a kecsmáros is. Csak az tudta egyedül, hogy a betyár van ott.

Nagyapám a nagykiterjedésű bárdibüki, és a kapesmérői legelőn őrizte a disznókat, az egyik idősebb bejtárjával. Kapesvárról Nagykanizsa felé vezető kövesúton mentek a kettő és négyfogatú levashatók. Azokat a betyár megállította. Erőszakhoz ritkán folyamódott. Csak annyit mondott: "pénz kérem nem nekem kell, hanem a szegényeknek, akiket nem fizetnek meg a munkájukért!".

- Na, de uram, nálam nincsen pénz. Sekan méltóságos urnak is szólították, mert úgy ki volt öltözve, és fineman viselkedett.

- Akkor kifogom a levát! A betyár csak akkor lépett fel erélyesen, ha ellenkeztek vele. Olyan eset is megtörtént, hogy pénz nem volt az urnál, tovább engedte. Az volt az utolsó szava, hogy nem találkeztünk! Ha mégis

eljárna a szája, akkor velem gyűlik meg a baja!

- Dehegy, dehegy is mendem el! Ugyis csak én huznám a rövidebbet -
mondta a földesur, vagy a kereskedő.

- Így mendta a betyár: "azért mendem, hogy uriemberek legyenek,
mert ha megtudom, hogy mégis csak eljárt a szájuk, akkor pedig jövök, és
leszámelunk. Nem vagyok egyedül. Mit többen vagyunk! Olyanok a betyár a
szegényemberekre gondolt, akik el nem árulták volna, sőt segítették a sző-
késben, sőt el is bujtatták a pandurek elől.

- Hogy segítették a szökését?

- Ugy is, hogy oda adtuk neki a pászter ruhánkat, és ett maradt a
nyájánál, mert átöltöztött, én is megcsináltam azt, hogy felültem a lóra,
és menekültem, elfogtak a pandurek. Akkor tudták meg, hogy tulajdonképpen
nem is a betyárral állnak szemben. Olyanok aztán dühösekké váltak a pandu-
rek. Kérdezték, hol van a betyár? Mást nem mendtam, mint csak azt, hogy
nem tudom. A levat kint a szabadban találtam. Pártfogásba vettem. Sejtették
a pandurek, hogy a környéken lehet a betyár. Keresték is, de mire bejárták
a környéket, a betyár már messze járt, a hetedik határban. Csak éjszaka
járta a vidéket, nappal nem mutatkozott.

A betyár azt is megcsinálta, hogy amikor a kereskedők jöttek este
vissza a vásárról, azokat megállította. Kérte a pénst. Ha venakedett a ke-
reskedő, akkor azt mendta, hogy ne is próbáljen mást mendani, mert azt ugy
sem hiszi el, hogy nem volt jó vásár. Így aztán a kereskedő átadta a pénst.
Még egy-két öltönyruhát is kért a kereskedőtől, hogy a szegényembereknek tud-
jen adni.

A dédnagyapám elmondta, hogy már sokszor ugy érezte magát, mintha ő
is betyár lenne. Betyár bizalmas volt hozzá. Ő vele is megcsinálta kezdet-
ben azt, hogy földesurnak, kereskedőnek, patikusnak adta ki magát, csak ké-
sőbb tudta meg, hogy a betyár volt. Ha a betyárnak a leva megsérült, nem
volt olyan, hogy azzal menekülni tudott, átadta az embereknek. Persze, hogy

azt a pandurek megtudták. Kérdezték a ló átvevőjét, hogy mikor kapta a levét a betyártól? Azt mondták, hogy kint találták a határban, meg-sajnálta a jószágot, és befogták. Volt úgy is, hogy a levét az emberek nem tudták megfogni, mert úgy volt nevelve, hogy idegen nem tudta megfogni. Az ilyen jószággal igen sok baj is volt, mert a betyárhoz volt szoktatva.

Mikor a pandurek a szélrózsa minden irányába keresték a betyárt, akkor azt csinálta, hogy éjszaka nagy területet bejárt. Ha már azt tapasztalta, hogy szerül a hurek, akkor arról a tartományból eltávozott. Így került el Zselic környékéről, Szigetváren át, Barcsra, Dráva folyó mentére. A megyei pandurek mégis elfogták. Börtönbe zárták. Sakenyierdőben élt legtöbbet.

Pécs, 1883. január 10.

Jeli József
 JELI JÓZSEF
 Pécs
 Magyarországi állás

Béndekpuszta

Somogy megye, lengyeltóti járás Béndekpuszta 1946-ban széltében hosszában erdő vette körül, így emlékszem vissza.

Január vége felé járunk. Keményen tartja magát Somogy megyében a tél. A higanyszál $20\text{ }^{\circ}\text{C}$ alá is süllyed. Ruházatunk: tényérsapka, hosszú köpeny, zubbony, csizmanadrág, zsiros bőrcsizma. A hideget alig tudtuk elviselni. Felöltöztünk, cicamosakodást végeztünk és kiléptünk a pihenőszobából. A kulcsot a lábtörlő alá helyeztem és folytattuk a szolgálatot. Amnyira hideg volt, hogy orrunk szellőzőnyílása is befagyott. Nem panaszkodásként említem, de a tüdőmet eléggé próbára tette a hideg, s még fokozta a csontig ható köd is, mely vastagon megülte a határt. Az erdei fák ágai egybefonódva csüngtek. Tündérkerthez hasonlóan csilingeltek az ágak, ha a kölyök szél meglegette. Szánkócsapáson haladtunk egymás mellett. Mire Béndekpusztára értünk reggel 6 óra volt. Itt-ott a régi uradalmi istálló kitöredezett ablaktábláiból kiszűrődött a fény. A lakónézők emberei még nem keltek fel. Az épületek is, az emberek is a régié, de életmódjuk már nem az. Az asszonyoknak sem kellett már korán felkelni, mint régen a cselédvilágban. Beamentünk az istállóba, melyben inkább lovak voltak, ezek pedig mégsem adtak ki olyan párárt, mint a tehének vagy éppen a birkák. Mi akkor úgy voltunk, a búzzal - ami ott terjengett - nem is törődünk, csak meleg legyen. Jót tett az istálló melege, mert alaposan átfáztunk.

Béndekpusztán 1 órát időztünk. Mélyen érződött a volt cseléd-idő. Itt csak kezdetleges volt a változás. Azt észleltük, hogy valami nincs rendjén, mert csak úgy tessék-lássék végezték a jó-

szágok etetését. Nem olyan volt ez mintha a sajátjukban élnének. Kérdeztem Papp Imrét, a volt földosztó bizottság elnökét, hogy miért olyan nyomott itt a hangulat?

- Hát talán azért, mivel sok a beszolgáltatás - mondotta.

- Én ugy látom, hogy nem az lehet itt a baj, hanem az, hogy ezek a becsületes új gazdák nem kaptak elég segítséget a járástól.

- Az biztos, hogy nem kaptunk. Nem is emlékszem, hogy az elvtársak itt jártak volna. Hiányzik a felvilágosító munka is. Mi itt a pusztán csak öten vagyunk párttagok, többségben a nemzeti parasztpárt tagjai vannak. Hát hol kezdjük, és kihez menjünk?

- Ma vasárnap van, kedden már az órszón leszünk. Jöjjön be, s akkor közösen elmegyünk a község pártszervezetébe, ahol Harangozó elvtárral megbeszéljük a részleteket. De bejőjön ám!

- Ott leszek - ígérte Papp Imre.

- Hát akkor a legközelebbi viszontlátásra.

Mihálykó őrmester: én nem sokat értek az állatgondozáshoz, de annyit azért láttam és tapasztaltam, hogy itt a pusztán az emberek úgy élnek még, mint a volt cselédek.

- Majd megváltozik! Nem maradnak ezek sem magukra. En mindent el fogok mondani Harangozó elvtársnak. Ha ő nem tud segíteni, akkor ott vannak a járás vagy a megyei elvtársak.

- De hát Jóska! "i közünk nekünk ehhez? Mi az, hogy jelezni kell az elvtársaknak!

- Ha kijönnek, s látják, hogy Béndekpusztán mi van, biztos azonnal megadják a segítséget a rászorultaknak.

- Ja, persze, csak most kapcsolok, maga is cseléd volt.

- Igen, az voltam és ezért is támogatom őket. Tudom, ha a segítséget megkapják jobban dolgoznak, jobb lesz a hangulat is.

Közben megérkeztünk Somogytúr községbe. 9 óra van, s még nem reggeliztünk, méltatlankodott az őrmester, majd ha végzünk a második falopés ügyben, ha mást nem, süttetünk tojást, mellé pár falat kenyeret harapunk, s már is elmulik az éhség - mondtam. Láttam, nem nagyon tetszett neki az elhatározásom.

Somogytúr-Somogybabod községekre pontosan ráillett, hogy dunántúli dombos vidék. Még száraz időben, a földes uton csak el lehetett menni, de csapadékos hónapokban kinszenvedés volt a mezőkön járni. Erős, hideg, nyerítő, gyilkos északi szél fujt, ahogy gyalog csusztunk-másztunk a terepen. Bizony, sokszor elkerítettük, hogy inkább születünk volna majomnak, mint embernek. Egész vasárnap zokszó nélkül nyomoztuk az ügyeket, a történetek kivizsgálását. Minél több időt töltöttünk egy községben, vagy valamelyik lakóterületen, annál több információ birtokába jutottunk. Egy alkalommal súlyos testi sértés ügyben nyomoztunk. A szálak vöröshegyi szőlőhegybe vezettek. Igen nagy területet kellett bejárni, mire a keresett egyént sikerült fülön csipni. Hát ez már így szokott lenni a nyomozásnál. Jönni, menni, puhatólózni kell. Az emberek nem mindig segítettek bennünket. Gyakran csak fondorlat útján tudtuk kideríteni a valóságot. Az egyik gyanúsítottal elmentünk a rendőrpihenőre. Az úgy nézett ki mint egy tyukól, berendezve sem volt. Ezután átmentünk a községházára, az meg be volt zárva. Órákig kerestük a kisbirót, de nem találtuk. Ha el tudtuk volna valamiképpen csipni a községi birót, bizony megkapja a neki kijárót, a válogatott magyar tájszólásos kifejezéseket. A kihallgatás lebonyolítására maradt a pihenőszoba.

Nem volt alaptermészetem, hogy bárkit is megbántsak em-

beri méltóságában, de nekem sem voltak drótkötélből az idegeim. Előfordult a természetes, kézzel fogható bánásmód. Bevallom sok esetben siker is koronázta. A súlyos testi sértéssel gyanúsított férfi is elismerte cselekményét. A kihallgatás után elmondta, hogy itt a községben és a hegyben több olyan dolog van, amiben még rendet tudnánk csinálni. Például: Ponty Pista bácsinál lakik két adakozó természetű 20-25 év körüli nő. Másképp uraim nem tudom nevezni őket, mint "K-k", nagy szajhák. Ahogy hallottam a tél beállta óta itt tartózkodnak és a férfiak oda járnak. Hogy honnan kerültek az öreg Pista bácsihoz nem tudom. Az egyszer biztos, hogy az öreg is nagy nőcsábász. A vén betyárug látszik, hogy még nem tombolta ki magát, pedig már két hetest ír le. Pista bácsit a szőlőhegyben igen sokan ismerik, könnyen megtalálják uraim. Még csak annyit, hogy igen súlyos verekedések is történtek ott. Azt beszélnek, hogy igen szépek a nők. Az egyik szőke, a másik meg olyan közepes termetű fekete. Kíváncsok, mert átlátszó ruhában tartózkodnak a lakásban. Ugy mondják, hogy mindenüket lehet látni. Mindegyik nőnek külön helyisége van, ahol fogadják a férfinépet, úgy is lehet mondani, hogy a palikat, kurafikat!

Az elmondottak kíváncsivá tettek bennünket. Már ugy este felé ballagott a nap, de nem volt sötét, amikor elindultunk. Azonban mire a szőlőhegybe kiértünk öreg este lett. Nem kellett három családnál többhöz bemennünk, már tudtuk hol találjuk a Pista bácsit. Az épület egymagában állt, nem volt más melléképület közelben, szőlő és gyümölcsfák vettek körül. Érkezésünk váratlannak hatott. Éppen az volt a jó. Beléptünk az előtérbe. Mihálykó Sándor őrmester haláli komolysággal kérdezte, hogy kik laknak az épületben? Két nő lépett elénk. Valóban olyan átlát-

szó ruha volt rajtuk, hogy mindenüket jól ki lehetett venni. Bizony kívánatosak voltak. Nagyon erősnek kellett lennünk ahhoz, hogy ne kezdjünk ki velük. Csak az tartott vissza bennünket, hogy rendőrök voltunk. A meglepetéstől inkább csak bémultunk. A szép szőke, magas nádszáldereku az őrmester bajtárshoz simult és kacérkodott vele: ugye, hogy szép vagyok? Ezért is lettem könnyüvéru, a tehetséges fiúk jöhetnek is. Mert vannak kis buták is, még úgy vannak ahogy megszülettek, csak elkenik és lesütik a fejüket. Hát ilyenek ezek a szüz falusi legények! Nem erőszakosak.

- Na, most már elég volt a fecsegésből. A bejelentőlapot kérem! A fekete nő mondta: az van, csak nem ide szól, hanem Balatonlélére. Itt egész jól megvagyunk a Pista bácsinál. Ugye öregem?! És megcsókolta a homlokát. Pista bácsi elmosolyogta magát és csak annyit mondott: én most fiatal ember vagyok, a kis fekete másé nem is lenne, mint csak az enyém. És megfogta a nő derekát.

- Ma este jönnek-e legények? - kérdezte az őrmester.

- Lehetséges, de csak úgy 8-9 óra között, mert akkor mennek ki az istállóba feküdni, azután szöknek ide. A nős emberek is azt csinálják.

- Mennyit fizetnek?

- Mindig különböző. Egy-két forintot, azután hoznak tyukot, tojást, még olyan is volt, aki kolbászt, zsírt is csomagolt. Habár kértem, hogy élelmet ne hozzanak. A legények azt mondták, hogy nincs pénzüik. Megsajnáltam őket és elvettem az ártatlanságukat! Lehet, hogy nem hiszik el, de a minap egy olyan 16-18 éves baba-arcu legényke volt itt. Eppen vacsoráztam tojásrántottát, megkínáltam, jóétvágygal evett. Amikor felállt az asztaltól megcsókoltam. Láttam, hogy hegyesedik a nadrágjából, megfogtam,

csak sziszegett mint a napon kikelt gyík... és eltávozott. Hát ilyen butácskák még a szüzek.

Még ott tartózkodtunk, hirtelen erős hóvihár támadt. Ugy nézett ki, hogy ottrekedünk az éjszakára. A fekete kisasszony már kezdett is koketálni. - Ugye szakikám itt maradnak? kérdezte kacér mosollyal.

- Nem tudom! Őrmester ur a parancsnok - feleltem.

- Maradjanak, ne menjenek el! - képlelte az őrmestert. Olyan régen voltunk már ilyen biztonságban! Mert mióta itt vagyunk rendőrök nem jártak itt! Pista bácsi halkán megjegyezte: - bár most se lennének itt az urak! Gondoltam, hogy az öreg kéthetesnek milyen igaza van. Hogy megyünk le a faluba ilyen hord időben? Ugy 23 óra lehetett amikor az idő mégis megemberelte magát. A nőket összezsomagoltattuk és lementünk a községhezára. Ott vártunk reggelig amíg beszélni lehetett a kapitánysággal. Hétfőn délelőtt a kapitányságról kiérkezett a kocsi. A szőlőhegyi szépségeket bevitték, onnan pedig a megyére továbbították. Az orvosi vizsgálat megállapította, hogy négykeresztes volt a vérük. Bizony, jó ha az ember ura saját magának, s nem áll meg a józan ész. Mondtuk is egymás között.

Pecs, 1983. február 26.

Jeli József

Kisgátpuszta

Ezen a pusztán a sorsforduló előtt gazdasági cséléd voltam. Mikor itt jártam ezt láttam, és régi rossz emléket tépett fel bennem.

Még állnak a régi cselédházak, a magtárból átépített egy szobakonyhás lakások. A régi kis üvegszemű ablakok deszkával vannak beszegelve.

A puszta nyitott sirmögör volt 1945-ig. Az utszálen kidölt kereszfa. A puszta épületei behunyt semmel, nyitott szájjal, fáradt tődővel ászítózik. Ugy látszik, hogy az új gazdájának nem kell! Pedig a felszabadult puszta a miénk.

A hervadó puszta jószívű. Nyitott az emberek előtt. Lomtalanok az öregfák is. A fákról nem kell már cseléd koldusbotot vágni. Itt már az új, fiatal fák adnak pihenő árnyékot. Idetévedt látogató csak megné az örögségünket, nem veszi le a kalapját, mert köszönésnélkül érkezik és távozik.

A puszta földje termő. Nincsen most alatta romlandó, mint valamikor. Szép a táj, csak kár, hogy el van hanyagolva. Üresen áll az épület. A pusztító viharban egyedül háborog. A puszta ragaszkodik az emberekhez.

A puszta szélcsendes óráiban megszólal, és susogo hangon elmondja, hogy árva. Mikor itt jártam 40 év multán megismertük egymást.

A puszta öreg teste sebes, de már nem fertőző! Gondozásra vár. Felkiálltott a puszta: Emberek, itt vagyok, nem megyek máshova, tiétek vagyok, nem az uraké!

Pécs, 1983 január 10.

Jeli József
JELI JÓZSEF
7635, PÉCS
Magyarországon

A néprajzi gyűjtés tapasztalatai azonosság
párhuzamosság Somogy és Baranya megye között

- A gyűjtés során megállapítható volt, hogy Somogy és Baranya megyékben az emberek 1940-es és az 50-es években előszeretettel kezdték el gyűjteni a fotókat, csak az a hiányosága, hogy a lakosságnál kisebb százaléka. De azért így is nyomon lehet követni, hogy milyen fotókat készítettek:

Leginkább ezeket: - családi,

- esküvői,
- lakodalmi,
- katonai,
- állatokról,
- gyermekekről/ kevés a fotó/
- temetésről/ kevés a fotó/
- elemicsapásokról/ ritkán készült fotó/ elvétve esetleg egy- kettő,

Az utóbbi 30 évben a falusi emberek azokról az állatokról készítettek fotókat amellyekkel nap- mint nap közvetlen kapcsolatba vannak: ló, tehén, disznó, birka, kecske, kutya, macska, nyul, még a 60-as években több paraszt háznál a falon lehetett látni állatoknak a fényképét. Különösen ilyen falu volt Somogy megyében, mint Fotó, Nagyberki, Kisberki Baté is, /ha bár itt már nem annyira, tovább tenyésztésre nevelt állatokról. Ezekben a falukban olyan parasztok is voltak, akik az 1940-es években országos állat kiállításra is mentek, több első, második, harmadik díjas állatok voltak. Azokról is készítettek felvételeket. Sajnos az idős emberek már nem élnek. A fiatalok meg nem őrizték meg a fotókat.

Fonó faluban legismertebb állattartó voltak.

- ▼ Cséplő Jenő, romai katolikus, 10 holdas,
- Bális Ernő, romai katolikus 12 holdas,
- Vajdics István, katolikus, 8 holdas,

- Bizderi Lajos, romai katolikus, 18 holdas gazdálkódó,
- István Gyula, romai katolikus 15 holdas gazdálkódó,
- Bális Imre, romai katolikus, 10 holdas gazdálkodó,

akik szarmasharmak^k apa állatok nevelésével foglalkoztak.

- Ha a falusi emberek készítettek is fotót az is inkább az 1950 után vette inkább kezdtét. Előtte esetleg az évi hagyományos bucsukor, vagy esküvő alkalmával.

- A néprajzi gyűjtésem során azt is tapasztaltam, hogy az utóbbi 30 évben a köztemetőkben a siremlékeket már úgy építették, hogy azokban fotó is van. Látható, hogy ezek a fotók is fiatalokból valók. Például kislányoknál, fiuknál: / elsőáldozó, bérnálási fotók vannak. / A felnőtteknél úgy a nőknél, mint a férfiaknál a 20-30 évkeori fotókat őrzik meg, és ajándékozzák.

- A 30-40-es években már mint gyakoribb lett, hogy az emberek ajándokoztak egymásnak fényképeket. Ez különösen a menyasszony és főlegényjelölt-nél volt szokás. Az is szokásá vált, hogy a fiatalok egymásnak adtak fényképet. Az is előfordult, hogy valami miatt a fiatalok nem kerültek össze, és olyankor a fotónak az lett a sorsa, hogy megsemmisítették. Amennyiben mégis megmaradt a fotó, akkor aból csak baj származott / féltékenység kezdett urrá lenni. / Így aztán sok régebbi fénykép nem maradt meg.

- Az is szokás, hogy a siremlékek/be/elsőáldozói, bérnálási, menyasszonyi, katonai fotókat építenek be. Még a kor is a fiatal fotókat helyezik el és tartják emléknak, ha idősebb emberekről is van szó. Ez is azt igazolja, hogy az emberek inkább a fiatal évekre szeretnek vissza emlékezni. Ha egy-két fotó van a tulajdonukban nem szívesen adják át.

- Régebben a falusi emberek, esetleg a születési anyakönyvi kivonatot, házasság kötési igazolványt, meg őrizték. De más iratokat nem igen, meg a valóságos emberek a kereszt levelet. Mióta Magyarországon kiteljesedett a nyugdíj jogosultság, azóta az emberek úgy Baranya, mint Somogy megyében, más fontosabb személyi okmányait is elteszik, mint ilyet az iskolai, inas évekről, szakmunkástanulói bizonylatokat.

Most már mint gyakrabban népszokásá válik a szocialista ünnepeink, mint például, április 4., május 1., Augusztus 20., November 7., sőt 1970 óta Nemzetközi Nőnapot, Anyák Napját, Gyermek napot, sőt Öreges napját is tartanak. A szocialista ünnepeinkhez tartozik Balagási ünnepségek. Az utóbbi 10 évben ismét gyakran tartanak az emberek /lakásszentelést/ avatást. Különösen ott ahol kulcs átadásként jutnak lakáshoz. Ahol magán-erős lakásépítés van ott, már amennyire kötődik a lakásszenteléshez, mert sok esetben a lakásépítés elhúszódik évekig is, mire azt lehet mondani, hogy kész. Így inkább, amikor egy-egy részt megépítenek akkor tartanak /kiszármást/. Csakori a barátok, ismerősök, rokonoknak a segítése. Itt meg kell említeni, hogy sok esetben az ilyen segítség elégtelleges, és még azt mondják, akik segítenek, hogy sziveséget tettek.

- 1960 óta, Ugy Somogy, mint Baranya megyében szokásá vált, hogy minden év tavaszán, májusban kisdobos, és uttörő avató ünnepséget rendeznek az oktatási intézmények. Az ünnepélyen jelen van a honvédség képviselője, aki felolvassa a kisdobosi, vagy az uttörői törvény pontjait. Ez is most már családi ünnepeink közé tartozik. Ezek az ünnepélyeken is készítenek fotókat.

A gyűjtésem során, égi pusztákról Archiv fotókat nem tudtam gyűjteni, így aztán csak azt tudtam cselekedni, hogy a fiammal elmentünk Somogy megyébe pontosan: Kaposvári járásba Felsőhetény, és Kiszármáspusztára és ott készítettünk felvételeket. Igen csak az a papszlat, hogy csak egy-két épület áll, már a régi pusztákon. Gyorsan kell ezt is végezni, hogy az utókor számára megőrizzük... Hol is laktak a gazdasági cselédek és milyen nyomorúságos helyzetben.

- A gyűjtésem alkalmával régi papírpénzt is sikerült gyűjtenem. Igen csak nehézségben ütközik, mert az utóbbi 30 évben gyakori az országban a költözködés. Még egy városban, vagy községen belül is. Mert a régi épületeket lebontják. És olyankor sok régi kulturánk is megsemmisül. Urbanizáció hatására, ilyen szempontból jobban oda kell figyelni. Még talán nem késő!

Jeli József

Pécs, Magyarjüri ut 118

Pécs, 1983 márc. 10.